

NUORET TYÖNTEKIJÄKANSALAISUUDEN PORTILLA
- Maanittelua, kansalaisuuskasvatusta vai sosiaalityötä?

Riikka Puisto

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja YTT Rauno Perttula

TIIVISTELMÄ

NUORET TYÖNTEKIJÄKANSALAISUUDEN PORTILLA -Maanittelu, kansalaisuuskasvatusta vai sosiaalityötä?

Riikka Puisto
Sosiaalityö
Pro gradu- tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Ohjaaja: yhteiskuntatieteiden tohtori Rauno Perttula
Syksy 2017
Sivumäärä 62

Tutkielmassa tarkastellaan aikuissosiaalityötä ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa. Tutkielman näkökulmana on kriittinen realismi, jossa tarkasteltava ilmiö nähdään syntyvän yhteiskunnan poliittis-ideologisen muutoksen myötä, joka korostaa uusliberalistisia arvoja, koulutuskuria sekä työmarkkinoiden edellyttämän mielenlaadun omaksumista. Se tuottaa ennakoimattoman ilmiön, jossa ammatillisesta koulusta valmistuu nuoria, joilla ei ole työmarkkinoiden edellyttämää mielenlaatua tai riittävää ammattitaitoa eikä siksi ole edellytyksiä työllistyä omalle alalle. Nämä nuoret päätyvät usein sosiaalityön asiakkaisiksi. Tavoitteena on tuottaa tietoa, millainen on sosiaalityön asiantuntijuus ja autonomia näiden nuorten kanssa työskennellessä. Tutkielman aineisto on kerätty teemahaastattelemalla sosiaalityöntekijöitä ja aineisto on analysoitu teorialähtöisesti.

Tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalityön asiantuntijuutta määrittää aktivointipolitiikka ja alisteisuus työvoimapolitiikalle, jotka rajaavat sosiaalityön autonomiaa. Aineiston analyysin perusteella sosiaalityön asiantuntijuus määrittyy vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Ulkoapäin tulevan tehtävänanto muokkaa sosiaalityön asiantuntijuutta ja se määrittyy suorittavana työnä, jossa sosiaalityöntekijän on luotava palkkatyölle ja työntekijäkansalaisuuden tavoittelulle otollinen ilmapiiri. Näin ollen sosiaalityön asiantuntijuus näyttäytyy tutkielmassa aineiston valossa maanitteluna ja kansalaisuuskasvatuksena, jonka tavoite on koulua nuorista työmarkkina- ja yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Kun sosiaalityö valjastetaan tavoittelemaan nuorten työllistymistä tai sitä edesauttavia toimenpiteitä, jättää se huomioitta sosiaalityön autonomian sekä nuorten itselle asettamat mahdollisesti erilaiset päämäärät.

Vastapuheena dominoivalle aktivointipolitiikalle aineistossa nousee sosiaalityöntekijöiden kriittinen sosiaalityön itsearvio, joka avaa sosiaalityön käytännöille oven sen omasta eettisestä perustasta nousevalle lähestymistavalle. Kriittinen arvio rohkaisee katsomaan sosiaalityötä sen omista lähtökohdista ja kyseenalaistamaan aktivointipolitiikan ainoana tapana tehdä sosiaalityötä. Se mahdollistaa sosiaalityön, jossa nuoret itse pääsevät määrittämään itseään, tavoitteitaan ja omaa asemaansa yhteiskunnassa hyväksyttynä jäsenenä muuten kuin vain palkkatyön kautta.

Avainsanat: aikuissosiaalityö, kriittinen realismi, työntekijäkansalaisuus, asiantuntijuus

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	4
2.1 Yhteiskunta- ja koulutustakuu.....	4
2.2 Aktivointipolitiikka.....	7
2.3 Nuoriin kohdistuva riskipolitiikka ja hallinnan tapa	8
3 TUTKIMUSONGELMA, TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KESKEISET KÄSITTEET	10
3.1 Tutkimusongelma	11
3.2 Kriittinen realismi tutkimuksen metateorianana	12
3.3 Työntekijäkansalaisuus.....	16
3.4 Sosiaalityön asiantuntijuus	18
3.4.1 Sosiaalityön työorientaatiot asiantuntijuutta jäsentämässä.....	18
3.4.2 Manageristisen hallinnan vaikutus sosiaalityön asiantuntijuuteen	19
3.4.3 Sosiaalityön asiantuntijuus suhteessa työntekijäkansalaisuuteen.....	21
4 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS	22
4.1 Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä	22
4.2 Aineisto.....	23
4.3 Analyysi.....	24
4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	25
5. TUTKIMUSTULOKSET	28
5.1 Yleistä ammatillisen koulutuksen suorittaneiden nuorten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä.....	28
5.2 Sosiaalityön monimuotoinen vuorovaikutus.....	31
5.2.1 Motivointi	32
5.2.2 Kansalaisuuskasvatus.....	34
5.3 Sosiaalityön autonomia	38
5.4 Sosiaalityön itsekritiikki aineistossa	41
6. LOPUKSI	44
6.1 Johtopäätökset tutkimuksesta	44
6.2 Pohdintaa.....	48
LÄHTEET:.....	52
Liite 1 Haastattelurunko	60
Liite 2 Saatekirje	61
Liite 3 Tutkimuslupa	62

1 JOHDANTO

Aikuissosiaalityössä sain asiakkaaksi ammatillisesta oppilaitoksesta kokiksi valmistuneen nuoren miehen. Ei ole tavatonta, että vastavalmistuneet ovat aikuissosiaalityön palveluiden piirissä ennen ensimmäisen työpaikan löytymistä. Osaavalle kokille löytyy vähintäänkin epätyypillisen työsuhte ennemmin tai myöhemmin. Hämmentävää oli, että kokki jo ensimmäisellä tapaamiskerralla totesi, ettei hän koskaan tule työllistymään mihinkään keittiöön. Lohduttaen ja olkaan taputtaen totesin, että moni nuori vastavalmistunut tuntee samoin ja valoin uskoa, että kyllä osaavalle kokille aina työpaikka löytyy. Aikaa kului ja kokkipojan työttömyys vain jatkui eikä hän itsekään tuntunut olevan asiasta yllättynyt. Useiden tapaamisten jälkeen kävi ilmi, ettei kokkipojalla omannut ammatin vaativia perustaitoja. Hän ei osannut pilkkoa vihanneksia.

Kokkipojan kohtalo oli hämmentävä mutta kun työssä tapasi myös muita saman oloisia nuoria niin tapaus olikin kuvaava. Oli koneistajaa, joka ei osannut kunnolla hitsata, tarjoilijaa, joka ei pystynyt asiakastyöhön jne. Yhteistä heillä oli että he olivat peruskoulun selviytyneet heikosti ja sen jälkeen hakeutuneet ammattikouluun ilman, että olisivat olleet erityisen kiinnostuneita alasta. Opinnoissa oli runsaasti poissaoloja ja suoriutuakseen niistä he olivat saaneet erityisopetuksen yleistä tukea. Sini-tellen he olivat kuitenkin saaneet tutkintotodistuksen, jolla ei kilpailuilla työmarkkinoilla ollut virkaa. Heidän asemansa yhteiskunnassa on hankala ja he päätyvät eri viranomaistoimijoiden kuten aikuissosiaalityön autettavaksi ja toimenpiteiden kohteeksi.

Mikä aiheuttaa tämän tilanteen? Näyttää siltä, että myöhäismoderni yhteiskunta tarjoaa nuorille entistä enemmän valinnanvapautta ja vaihtoehtoja mutta myös pakkoa ja vaihtoehtottomuutta. Nuorten elämäntilannetta institutionalisoidaan voimakkaasti erilaisin yhteiskunnallisilla ohjausjärjestelmin, säännöksin ja portein. (Komonen 2001, 70.) Kyse on yhteiskunnallisen todellisuuden eri kerroksissa tapahtuneista prosesseista, joiden tarkoitus on ohjata nuoria työntekijäkansalaisiksi, mutta jotka realisoituvat osalla nuoria vaikeutena kiinnittyä työelämään ja yhteiskuntaan. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa eri hallinnon aloja ravistellaan reformeilla ja uudistuksilla. Nämä muutokset näyttävät tuottavan osalle kansalaisista jotain tahatonta, ennakoimatonta ja ristiriitaista.

Ennen tasa-arvoa korostava peruskoulu suosii yläkoulussa itseohjautuvaa oppimista. Osalla nuorista on vaikeuksia suoriutua opinnoista samassa tahdissa kuin ikätoverit. 2013 vuoden alusta voimaan tulleet nuoriso- ja koulutustakuu paimentaa päättäväisesti nuoret jatkamaan koulunkäyntiä peruskou-

lun jälkeen. Tämä tuottaa osalle nuorista valintoja, jotka ovat pakkoa enemmän kuin valinnanvapautta. (Aaltonen & Lappalainen 2013, Simola 2015.) Koulutuspolitiikka on markkinavaltaistunut. Koulutuksen omat eettiset periaatteet, kuten sivistys ja oppiminen, ovat saaneet joustaa talouden ihanteiden ja työvoiman tarpeiden tieltä. (mm. Sivenius & Hilpelä 2013, 441 tai Pehkonen 2013.) Kaikki nuoret eivät pysty saamaan riittäviä taitoja tai omaksumaan työelämän edellyttämää mielenlaatua.

Sosiaalipolitiikan tavoitteena on tukea kilpailuyhteiskuntaa, jossa oleellista on kasvu ja työllisyyden tukeminen ja toisaalta minimoida mahdollisuudet vapaamatkustaa vain toimeentulotuella ja tulonsiirroilla. (Niemelä 2010, 68.) Aktiivisen, itsestään vastuun kantavan ja itseensä yrittäjämäisesti suhtautuvan kansalaisen ihanne on noussut tavoitteeksi, jota yksilöitä kannustetaan tavoittelemaan. (Keski-talo-Foley, Komulainen & Naskali 2007, 110-111.) Nuorilta edellytetään institutionaalisella polulla etenemistä koulusta palkkatyöhön. (Buchman 1989.). Yhteiskunnan markkinavaltaistunut ja individualistinen tapa nähdä kansalaiset on tuottanut lukuisia poikkihallinnollisia projekteja, joissa pyritään integroimaan ja ohjaamaan syrjäytymisvaarassa olevia nuoria työelämään yksilökeskeisten ja persoonan kohdistuvien toimenpiteiden avulla. (Brunila 2013, 236.)

Yhteiskunta edellyttää nuorilta täysivaltaisen kansalaisuuden saavuttamiseksi toisen asteen koulutuksen suorittamista riippumatta siitä, oliko heillä siihen edellytyksiä, voimavaroja tai motivaatiota. Vaikeaa tulevaisuutta ennakoiva kehitys alkaa usein jo peruskoulussa. Toisen asteen oppilaitos tekee voitavansa saadakseen heidät pysymään opintopolulla ja ikään kuin silmän kääntötempuna se räätälöi yksilöllistä opetusta niin, että nuori pystyy valmistumaan muodollisesti oppilaitoksesta, mutta tosiasiallisesti taidot eivät riitä työllistymään omalle alalle eikä persoona vastaa työelämän vaatimuksia. Nämä nuoret päätyvät sosiaalityöhön ja TE-toimistoihin, joissa nuorista pyritään koulimaan erilaisin toimenpitein, kepein ja porkkanoin työntekijäkansalaisia. Näissä prosesseissa nuoren mahdollisuudet tulla kuulluksi ovat rajalliset. Osan nuorista tulevaisuus näyttäytyy yhteiskunnan muutoksen myötä ennakoimattomana ja epävarmana siitä huolimatta, että julkinen valta pyrkii päättäväisesti ohjaamaan ja tukemaan nuoria erilaisin tukitoimin kohti palkkatyötä

Varsinkin nuorten miesten vaikeuteen kiinnittyä koulutukseen ja työelämään on herätty sekä julkisessa että poliittisessa keskustelussa. Vuonna 2015 parhaassa työiässä eli 25 - 55-vuotiasta miehistä työvoiman ulkopuolella oli 12% ja painopiste oli nuoremmissa ikäluokissa. Näiden EVAN raportissa nimettyjen ”kadonneitten miesten” taustalta selittävinä tekijöinä ovat rakenteelliset muutokset työmarkkinoilla, joka on vienyt valmistavaa työtä rajojen ulkopuolelle, koulutuksen murros, inhimillisen pääoman niukkuus sekä yksinäisyys. (Pyykkönen, Myrskylä, Haavisto, Hiilamo ja Nord 2017, 4-9).

Yhteiskunta suhtautuu kovakouraisesti työmarkkinoiden ulkopuolella oleviin nuoriin. Asenteen ankaruutta kuvaa mm. 22.9.2016 valtiovarainministeri Petteri Orpon toteamus Yleisradion Poliitiikkaradion haastattelussa: *“Kotona asuvien passiivisten nuorten työttömyyskorvaus on yhteiskuntamme pahimpia ongelmia.”*

Myöhäismodernin koulutuspolitiikan ja työelämän ydin on muuttunut. Niissä korostuu paitsi yksilöllisyys myös tehokkuus, yrittäjämäinen suhtautuminen itseensä, kilpailu ja erikoistuminen. Toisen asteen koulutus nähdään yhteiskunnallisesti velvollisuutena enemmän kuin vapaaehtoisena valintana. (Aaltonen ja Lappalainen 2013.) Työmarkkinat suosivat niitä nuoria, jotka omaksuvat kilpailuyhteiskunnan arvot ja pystyvät itseohjautuvasti tekemään osuvia valintoja ja ovat pärjääviä. Sen sijaan niitä nuoria joiden koulumenestys on heikko ja jotka syystä tai toisesta eivät pysty sitoutumaan niihin päämääriin ja arvoihin, joita menestyminen yhteiskunnassa tänä päivänä edellyttää, pidetään herkästi epäonnistuneina. (Julkunen 2008.) Nuorten hyvinvointierot vain kärjistyvät entisestään ja eriarvoistuminen lisääntyy. (mm. Rimpelä, Luopa, Räsänen & Jokela 2006.)

Ne ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret, jotka eivät työllisty päätyvät usein aikuissosiaalityön asiakkaiksi, jossa heitä pyritään saattamaan palkkatyöhön. Sosiaalityön velvollisuutena on palauttaa työmarkkinoiden laidalla olevat tehokkaasti työelämään tai lisätä puuttuvia taitoja, kykyjä tai ominaisuuksia, jotta heidän edellytyksensä työllistyä paranisivat. Tutkimuksessa tarkastelen, miten sosiaalityö paikantaa nämä nuoret. Millainen on sosiaalityön autonomia siinä ristiriitaisessa tilassa, jossa toisessa vaakakupissa on myöhäismodernin hurmos, organisaation mukanaan tuomat tavoitteet ja velvoitteet, tehokkuuden tavoittelu, kansalaisten nopea työllistyminen ja toisessa vaakakupissa nuori, jolla ei syystä tai toisesta ole motivaatiota, halua tai kykyä sitoutua työllistymiseen, kuntoutukseen tai koulutukseen tai jolle ei ole tarjota sopivaa palvelua ja millaista on sosiaalityön asiantuntemus?

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Kahden viime vuosikymmenen aikana suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on ollut murroksessa. Muutosta on kuvattu erilaisin termein kuten siirtymänä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon, jossa yhteiskunnan tärkeimpinä tavoitteina ovat vientiteollisuuden kehitysmahdollisuuksien turvaaminen. (Kettunen, Jalava, Simola & Varjo 2012.) Sosiaalipolitiikassa korostuu yhteiskunnallinen kilpailukyky ja työllisyys. Sosiaalipolitiikan tulee tukea kasvua ja kehitystä ja minimoida passiivinen toimeentulotuella tai työttömyysturvalla eläminen. (Niemelä 2010, 68.) Uhkakuva väärityneestä huoltosuhteesta ja kestävyysvajeesta edellyttää kaikkien työkäisten osallistumista työmarkkinoille. (Myrskylä 2012.) Nämä muutokset yhteiskunnassa yhdistettynä erilaisiin uhkakuviin, ovat luoneet yhteiskunnallisia agendoja, hallintaa ja toimintatapoja, joilla pyritään institutionalisoimaan nuorten polku koulusta työelämään. Tässä kappaleessa pyrin kuvaamaan niitä mekanismeja, jotka ovat tuottamassa sitä ilmiötä, jota tutkimuksessa tarkastellaan.

2.1 Yhteiskunta- ja koulutustakuu

Nuorisotakuu astui voimaan 2013. Sen tarkoituksena on estää nuoria jäämästä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle. Nuorisotakuun taustalla vaikuttivat huoli perusasteen varassa olevista nuorista. 1987 syntyneistä nuorista noin joka viides oli ilman ammatillista jatkotutkintoa vuonna 2009. Peruskoulusta toisen asteen oppilaitokseen siirtymistä eli ns. nivelvaihetta, pidetään erityisen riskialttiina. Tämän vuoksi nivelvaiheeseen kohdennetaan yhteiskunnan taholta erityisiä toimenpiteitä, joilla pyritään saamaan nuoret pysymään opintopolulla peruskoulun jälkeen. (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö, Gissler 2012.)

Nuorisotakuun kylkeen tehtiin koulutustakuu, jonka tavoitteena on taata kaikille peruskoulun päättäneille jatkumahdollisuus lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, työpajassa kuntoutuksessa tai josakin muussa toimenpiteessä. Vaikka koulutustakuu ei takaa opiskelupaikkaa unelmien alalta, on se kuitenkin tuuppimassa nuoria päättäväisesti peruskoulun jälkeen jatkamaan opintoja joko yleissivistävässä tai ammatillisessa oppilaitoksessa. Nuorisotakuu on luonteeltaan normittava ja sen mukaan nuorten syrjäytyminen voidaan määritellä vain suhteessa koulutukseen ja työhön.

Koulutuksen paikannus on muuttunut yhteiskunnan muutoksen myötä ja koulutuspolitiikka ilmentää muutoksen syvyyttä. Se on vaikuttanut vallitsevaan kulttuuriin ja arvoihin. Uusliberalistinen koulutuspoliittinen puhe on osa kilpailu- ja suorituskeskeistä toimintatapaa, jossa oleellista ovat erinomaisuus tehokkuus ja tuloksellisuus. Simola kutsuu tätä erinomaisuuden eetokseksi. (Simola 2015, 141-142.) Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutus perinteisesti nähtiin porstuana yhteiskuntaan ja työelämään. Myöhäismodernissa arvomaailmassa koulutuksen uskotaan olevan kiitotie menestykseen ja elinikäiseen oppimiseen. Koulutuksen avulla kasvatettiin sodan jälkeisessä Suomessa kelpokansalaisia, joilla on toimivan yhteiskunnan kannalta tärkeitä kansalaistaitoja. Tämä koulutuksen kansalaiskuva on muuttunut. Enää ei kasvateta ahkeria ja uutteria oppilait. Nyt tavoitellaan tietoperustaiseen elämän ikäiseen oppimiseen sitoutuneeksi yksilöitä, jotka kantavat vastuunsa yhteiskunnassa pärjäämisestä. (Simola 2012.)

Koulutusjärjestelmän markkinavaltaistuminen on tarkoittanut uusliberalistista koulutuspolitiikkaa sekä koulutuksen perustan ja arvojen alistamista uusille markkina- ja työelämälähtöisille tavoitteille. (Rinne 2003.) Koulutusmaailma tarjoaa myöhäismodernin ajattelun myötä kentän, jossa markkinalaikien mukainen kysyntä ja tarjonta kohtaavat. Koulukasvatus mielletään palveluna ja oppilaitokset palvelun tuottajiin. Oppilaat ovat asiakkaita ja valtionapu oppilaitokselle nähdään kilpailun kannustimena. Valtiollisen sääntelyn purkamisella on arvioitu olevan valinnan vapautta ja tehokkuutta tuottavia vaikutuksia, joiden on arvioitu parantavan myös koulutuksen laatua. (Järvinen 2001, 63-65.) Oppilaitokset pyrkivät kuorimaan kerman oppilas aineksestä ja satsaavat niihin nuoriin, joilla tuotto-odotukset ovat optimit. Hannu Simola kuvaa muutosta doping-metaforalla: koulutuksen suorituskykyä pystytään boostaamaan nopeasti mutta keinotekoisesti. (Simola 2015, 143.)

Koulumenestys asettaa nuorille valinnoissa reunaehdoja. Koulussa heikosti menestyville nuorille se tarkoittaa ohjautumista aloille, joissa sisäänpääsyraajat ovat alhaiset ja jonne hakijoita on vähän.. Kun vaihtoehtoja nuorella on vähän, alkaa mm. sukupuoli määrittää valintojen suuntaa. Pojat valitsevat poikien alalta ja tytöt ohjautuvat naisvaltaisille aloille. (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 39-44.) Ammatillisen koulutuksen arviokäytännöt palvelevat ammatillisen pätevyyden osoittamista, sosiaalista kilpailua ja valikointia sekä sosiaalista kontrollia, joka tavoittaa sekä yksilöt että koko koulutusjärjestelmän. Arviointikäytännöt toimivat myös sosialisoinnin välineenä ja vaikuttavat siihen, millaista sosiaalista ja kulttuurista pääomaa opiskelijoille koulutuksesta kertyy. (Broadfoot 1996, 10.)

Valtakunnallista huomiota sai 2012 Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) julkaisema selvitys, jonka mukaan 2010 Suomessa oli syrjäytyneitä nuoria ikäluokassa 15-29 noin 51 300 eli noin 5%

ikäluokan kansalaisista. Raportin mukaan syrjäytyneenä pidettiin työvoiman ja koulutuksen tai opiskelun ulkopuolella olevaa, jolla ei ollut peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. (Myrskylä 2012.)

Yhteiskunta suhtautuu nuoriin erityisellä ankaruudella. Opintopolulta ei peruskoulun jälkeen sovi jäädä pois. Työmarkkinatuen saamisen edellytys on aktiivinen hakeutuminen erilaisiin ammatillisen pätevyyden tuottaviin toimenpiteisiin ja jatkuva aktiivinen opiskelupaikan hakeminen. Oppivelvollisuus päättyy oppilaan suorittettua 9 vuotisen peruskoulun tai täytettyään 16 vuotta. Uusliberalistisen arvomaailman mukaan yhteiskunnan tulee seurata nuoren rationaalista kykyä ajatella ja itseohjautua elinikäisen oppimisen polulle. Siihen ei sovi näkemys mahdollisuuksien epätasa-arvosta tai ettei kaikilla nuorilla ei ole edellytyksiä toimia rationaalisesti oman tulevaisuutensa suhteen. Kun nuori ei pysty toimimaan odotusten mukaan, hänet mielletään kykenemättömäksi valitsemaan opintopolkua ja siten epäonnistuneeksi nuoreksi. (Bansel 2007, 297-298.)

Muutokset koulutuspolitiikassa eivät ole vain heikentäneet tasa-arvoa, mutta myös lisänneet koulutuksen valikoinnin luonnetta. Pudotuspelin ja valikoinnin on arvioitu alkavan entistä aiemmin ja sitä käydään kunkin koulutusasteen sisällä. Koulut kilpailevat toisiaan vastaan ja tarjoavat erikoistumis-mahdollisuuksia entistä aiemmin. Tällainen kehitys on omiaan vahvistamaan nuorison polarisoitumista “menestyjiin” ja “syrjäytyneisiin”. (Järvinen & Jahnukainen 2008, 143-144.)

Valtaosa nuorista pystyy sitoutumaan myöhäismodernin yhteiskunnan vaatimuksiin. He kulkevat jouhevasti peruskoulun jälkeen alan ammatillisiin opintoihin ja työelämään. Niille nuorille, jotka eivät esim. ole akateemisesti lahjakkaita, itseohjautuvia tai kykene analyttisesti arvioimaan omia resurssejaan, vahvuuksiaan ja heikkouksiin, tilanne on hankala. Käytännössä heitä pakotetaan valitsemaan niistä murusista, joita jää kun motivoituneet ja pärjäävät nuoret ovat ensin tyhjentäneet vaihtoehtojen pöydän. Vaikka nuoret ikäluokat ovat koulutetumpia kuin vanhempiensa ikäluokat, on heidän kiinnostumisensa työelämään muuttunut ongelmallisemmaksi. (Järvinen & Vanttaja 2006, 14.) Muutokset yhteiskunnassa ja sosiaalisessa todellisuudessa ovat toimineet osaa nuoria vastaan. Se on hyödyttänyt niitä nuoria, joilla on arvioitu olevan jo muutenkin edellytyksiä menestyä elämässä. Samalla se on kuitenkin syventänyt niiden ahdinkoa, joilla on myöhäismodernin yhteiskunnan vaatimia kykyjä, ominaisuuksia ja resursseja vähemmän. (Lappalainen, Mietola & Lahelma, 2010.)

2.2 Aktivointipolitiikka

Kaikista huolenpitävä universaali hyvinvointivaltio on muuttunut ja painopiste on kahden viime vuosikymmenen aikana muuttunut ja korostaa yksilön omaa vastuuta suoriutumisestaan elämässä. Tätä suuntausta kutsutaan aktivointipolitiikaksi. Se on muuttanut perustavaa laatua olevalla tavalla yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7) Aikuissosiaalityön keskeisenä tehtävänä on korostunut nuorten ja pitkäaikaistyöttömien aktivointi ja kuntouttaminen. (Raunio 2011, 49.) Aktivointipolitiikan päämääränä on puuttua rakenteelliseen työttömyyteen ja ehkäistä syrjäytymistä. 2001 voimaan tullut aktivointilaki on työllistämistä edistävien toimenpiteiden tarjoamista erityisesti pitkään työttöminä olleille, työttömyysturvan sekä toimeentulotuen saamisen ehtojen kiristämistä sekä työhallinnon ja sosiaalitoimen tiivistä yhteistyötä. Se on tarkoittanut sosiaalityössä suunnanmuutosta pois hyvinvoinnista joka perustui sosiaalivakuutusturvaan ja oli luonteeltaan kaikista huolta pitävää. Aktivointipolitiikan myötä yksilöiden oma vastuu hyvinvoinnistaan korostuu ja työllistyminen nousee keskeiseksi sosiaalityön tavoitteeksi. (Välimaa 2010.)

Aktivointipolitiikka on sosiaalityön näkökulmasta kaksiteräinen miekka. Se on muuttanut sosiaalityön sisältöä. Vastuu omasta suoriutumisestaan elämässään ja työllistymisestä siirtyy kansalaiselle. Yksilöiden oman vastuun kasvaminen tuo moraalisen velvoitteen kuorman sosiaalityöhön. Jos kansalainen on itse vastuussa omasta työllistymisestään, on sosiaalityön velvollisuus aktivoida ja työllistää kansalaisia. (Kotiranta 2008.) Uusliberalistinen hallinnan tapa on korostanut selontekovelvoitetta myös sosiaalityöntekijöille ja on tuonut taloudellisuuden ja tehokkuuden paineen. (Juhila 2009.)

Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan vaikuttavaa ja tehokasta toimintaa kansalaisten aktivoimiseksi työmarkkinoille. Tämä on tarkoittanut asiakkaiden priorisointia. Se on johtanut tutkijoiden arvioin mukaan valikoivaan sosiaalityöhön, jossa vaikeimmin autettavat ja eniten apua tarvitsevat joutuvat sosiaalityön ulkokehälle. (Mäntysaari 2007.) Aktivointipolitiikan aiheuttama valikointi tuottaa kerman kuorintaa ja palveluista poiskäännyttämistä. Siinä viranomaiset satsaavat mieluiten niihin asiakkaisiin, joissa on tuotto-odotus on optimi, mutta käännyttävät eniten tukea tarvitsevat seuraavan viranomaisen autettavaksi. (Hänninen & Karjalainen 2007, 166-170.) Aktivoinnin kytkeytyminen työllistymiseen tuottaa työttömälle edellytyksen työllistyä mahdollisimman nopeasti, joka alkaa näyttäytyä pakkona. Jos työttömyys jatkuu, edellytetään kansalaista ottamaan vastaan mitä tahansa työtä. Varsinkin koulutetulle työvoimalle, joka ei kykene tavoiteajassa työllistymään omalle alalleen, aktivointi

tuottaa hakeutumista alhaisemman koulutustason aloille. Koulutetut työttömät hyväksyvät helpommin heikommin palkattua ja epävarmaa työtä. (Raffass 2017, 356.)

Kotirannan (2008, 169) mukaan sosiaalityön muuttuminen aktivoivaksi, on tarkoittanut myös sosiaalityön muuttumista konatiiviseksi eli kansalaisen tahtoon pureutuvaksi työksi. Se tarkoittaa kansalaisen johdattelua haluamaan jotain sellaista, mikä on aktivointipolitiikan näkökulmasta toivottavaa mutta joka ei kenties vastaa kansalaisen omaa kuvaa tulevaisuudesta. Tämä näkökulma kapea-alaistaa sosiaalityötä. Työttömyyden syyt eivät selity työelämän murroksella tai rakenteilla vaan enemmän nuoresta itsestään johtuvista yksittäisistä syistä, kuten esim. vääränlaisesta persoonallisuudesta, alhaisesta motivaatiosta tai työnhakuaktiivisuudesta (Kuvaja 2011.)

Nuorille ammatillisen koulutuksen suorittaneille aktivointipolitiikka on tuottanut erilaisia toimenpiteitä ja hankkeita, joissa heitä pyritään tehokkaasti palauttamaan takaisin työmarkkinoille. Aktivointipolitiikkaa korostava sosiaalityö ja vaikuttavuutta korostavat sosiaalityön käytännöt istuvat huonosti sosiaalityön itseymmärrykseen. Aktivointipolitiikka sosiaalityössä on hallinnan keino, jolla pyritään muokkaamaan sosiaalityön käytäntöjä.

2.3 Nuoriin kohdistuva riskipolitiikka ja hallinnan tapa

Huoli kasvavien ikäpolvien moraalista ja erilaisista riskeistä kasvoi 2000-luvulle tultaessa. Se näkyi mm. yhteiskunnallisessa keskustelussa nuorista. Timo Harrikarin (2008) mukaan nuoriin kohdistuu erityinen yhteiskunnallinen kiinnostus ja mutta myös epäluuloisuus. Harrikarin mukaan erilaisiin otollista kasvua ja kehitystä häiritseviin riskitekijöihin tulee puuttua ja ne täytyy eliminoida. Hänen mukaansa huolipuhe ilmentää ajassa vallitsevaa ankaruuden ilmapiiriä. Huolipuhe yhteiskunnassa ilmentää konservatismiin nousua ja kontrollin lisääntymistä erityisesti niiden nuorten kohdalla, joista on "erityinen huoli". (Harrikari 2008, 256-258.) Julkisesta keskustelusta ja huolesta, joka liittyy peruskoulun jälkeiseen nivelvaiheeseen, voi päätellä toisen asteen edustavan enemmän velvollisuutta kuin vapaaehtoisuutta. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 110.) Toisen asteen koulutuksen puuttumisen arvioidaan ennakoivan syrjäytymisvaaraa. Raija Julkusen mukaan hyvät oppimistulokset ja korkea koulutus ovat omiaan luomaan oppimista ihannoivia mielikuvia. Kääntöpuolena on, että koulutuksen ulkopuolelle jäävät nuoria pidetään yhteiskunnan ulkopuolisina ja osattomina. (Julkunen 2008, 199.)

Mm. Timo Harrikarin ja Susanna Hoikkalan sekä Rauno Perttulan mukaan nuoriin kohdistuu suvaitsemattomuutta ja halua tehostaa heihin kohdistuvaa kontrollia. (Harrikari & Hoikkala 2008, 151-152, Perttula 2015) Perttulan ja Brunilan mukaan syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin on kohdistuu erityistä hallinnan pyrkimystä. Heihin kohdennetaan poikkeihallinnollisia toimenpiteitä, joilla pyritään institutionaaliselta polulta poikkeaneita nuoria paimentamaan takaisin oikealle tielle. Tutkijoiden mukaan heihin kohdistuu terapeutista hallintaa. Tämä on kuvastaa myöhäismodernin yhteiskunnan ajattelua, jossa vastuu omasta hyvinvoinnista ja pärjäämisestä siirtyy yksilöille. (Brunila 2013, Perttula 2015.)

Tutkijoiden mukaan uusliberalistisen koulutuspolitiikan tapa korostaa yksilöllisyyttä, kilpailua ja erikoistumista, hyödyttää niitä, joilla on edellytyksiä itseohjautuvaan ja rationaaliseen toimintaan sekä kunnianhimoa ja motivaatiota oman työuransa suhteen. Heille se tarkoittaa mahdollisuutta entistä yksilöllisempiin valintoihin ja itsensä toteuttamiseen. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan ole edellytysten suhteen tasa-arvoisia. Ne jotka eivät syystä tai toisesta pysty tai saa valita omaa ammatillista koulutustaan, ovat eriarvoisessa asemassa. Näihin nuoriin, yhteiskunta suhtautuu erityisellä ankaruudella. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 110 ja Järvinen & Vanttaja 2006, 18, Harrikari 2008.)

Esping -Andersenin mukaan sosiaalisella asemalla ja koulutustasolla on tendenssi periytyä ylisukupolvien. Hänen mukaansa mm. oppimiskulttuuri, joka nuorella on perheessään, vaikuttaa mm. niihin edellytyksiin, joita tarvitaan menestymiseen koulutuksessa. Koulutettujen vanhempien perheissä suhdatautaan oppimiseen myönteisesti ja kannustetaan hankkimaan koulutuksella vakaa asema yhteiskunnassa, joka omalta osaltaan luo pohjaa sosiaaliselle pääomalle, jota tarvitaan koulutusta hankittaessa. (Esping-Anderssen 2009, 123-126.) Myös kotimaiset tutkimukset tukevat sitä näkemystä, että vanhempien sosiaalinen tausta vaikuttaa lasten koulutusmyönteisyyteen sekä otollisiin ja vakaisiin työuriin. (Kivinen, Ahola & Hedman 2001; Vanttaja 2005.)

Arvomaailman murrosta ilmentää myös se, että opetusministeriön tavoitteisiin on lisätty yrittäjyyskasvatus kaikilla koulutusasteilla. Sillä viitataan yksityisyrittäjyyden lisäksi yrittäjämäisen asenteen ja sisäisen yrittäjyyden omaksumiseen. Se mielletään myös tavaksi tehdä palkkatyötä. Tällöin siihen katsotaan liittyvän yrittäjämäistä tulkintaa omaan kyvykkyyteen, haluun tarttua haasteisiin ja asenteisiin suoriutua elämästä sekä moraalisia käsityksiä ”hyvästä elämästä” ja omista tavoitteista työelämästä suoriutumiseen. (Keskitalo-Foley, Komulainen & Naskali 2007, 110-111.)

Yrittäjyyskasvatus koulutuksessa kuvaa yksilöiden vastuun kasvamista omasta suoriutumisestaan ja tulevaisuudestaan. Nuorten odotetaan osaavan ohjata omaa elämäänsä ja tehdä oikeita valintoja. Epäonnistuneet valinnat tai päätökset heikentävät kiinnittymistä koulutukseen ja myöhemmässä vaiheessa työelämään ja vaikutukset voivat oppilaan tulevaisuudessa heijastua ikävällä tavalla pitkään. (Lappalainen & Hotulainen 2007, 242-243.) Opetus- ja kulttuuriministeriön Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat 2009- raportissa todetaan *“Yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton. Samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi.”* (YKS 2009, 13.) Edellä mainittu edellyttää nuorilta erityisen kypsää ja varmaa asennetta omaan osaamiseen ja valintoihin. Mm. Kristiina Brunilan ja Rauno Perttulan mukaan, nuoret jäävät yhä enemmän vastuuseen itsestään ja omista valinnoistaan. Vastuun jääminen epäonnistuneista valinnoista on heikon elämänhallinnan omaavalle nuorelle usein kohtuuton taakka vaikka esim. työttömyyden syyt ovat enemmän rakenteellisia kuin yksilön oikeista tai vääristä valinnoista riippuvaisia. (Perttula 2015; Brunila 2013.)

Yrittäjämäinen asenne itsessään vaatii työntekijäkansalaiselta paljon. Se edellyttää joustavaa ja mukautumishaluista suhtautumista omiin kykyihin ja vastuun kantamista omasta suoriutumisestaan. Tämä on tarkoittanut nuorten vastuun yksilöllistymistä. Vastuun yksilöllistyminen ja rakenteelliset muutokset ovat ristiriitainen yhtälö. Rakenteelliset valuviat odotetaan ratkeavan luomalla painetta yksilön tekemiin valintoihin ja pärjääminen on kiinni vain omista kyvyistä ja oikeasta asenteesta. (Brunila 2013, 252-259.)

3 TUTKIMUSONGELMA, TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KESKEISET KÄSITTEET

Tutkimuksen lähtökohta kumpuaa siitä hämmennyksestä, jota työssäni kohtasin. Osalla voimavaroiltaan niukasti resursoiduista nuorista on vaikeuksia saavuttaa täysivaltaista kansalaisuutta. Ammatillisen koulutuksen suorittaneista nuorista osalla ei vaikuta olevan niitä taitoja eikä asenteita, joita tämän päivän kilpailuilla työmarkkinoilla työllistyminen edellyttää. Huolimatta koulutuksen tuomasta muodollisesta pätevyydestä, heidän ammattitaitonsa on heikko. Työmarkkinat suosivat itseohjautuvia työnhakijoita, joilla on yrittäjämäistä suhtautumista työelämään, omaan osaamiseensa sekä itsensä

kehittämiseen. (Järvinen & Vanttaja 2006, 19.) Ne nuoret, joiden ammatillinen tieto ja taito ovat niukkoja ja joilla ei ole yrittäjämäistä asennetta eikä joustavaa mielenlaatua, ovat vaarassa jäädä työntekijäkansalaisuuden marginaaliin.

3.1 Tutkimusongelma

Tämän on tutkimus yhteiskunnan poliittisten rakenteiden ja yksilön omien kehityskulkujen yhdessä aiheuttamasta ilmiötä joka päättyy aikuissosiaalityön ratkaistavaksi. Ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret, jotka eivät työllisty päätyvät aikuissosiaalityön asiakkaiksi. Tutkimus paikantuu siihen millaista on aikuissosiaalityö näiden nuorten kanssa. Tutkimus saa motiivinsa siitä pohdinnasta miten monimutkaisia ilmiöitä sosiaalityö kohtaa, millaisessa kontekstissa sosiaalityötä tehdään ja miten se vaikuttaa sosiaalityön sisältöön. Sosiaalityön omat premissit vaikuttavat alisteisilta erilaisille ulkoa tuleville vaatimuksille.

Tavoite on kuvata kriittisen realismin näkökulmasta kuinka sosiaalisessa rakenteessa tapahtuneet muutokset ovat saaneet joidenkin nuorten elämässä aikaan ilmiön, jossa he eivät kykene lunastamaan koulutusyhteiskunnan heille antamaa lupaa täysivaltaisesta kansalaisuudesta. Nämä nuoret ovat kasvaneet aikuisuuteen siinä sosiaalisessa todellisuudessa, jossa yhteiskunnallinen eriarvoistuminen on lisääntynyt. (mm. Vaarama, Moisio & Karvonen 2010.) He ovat pyrkineet kulkemaan johdonmukaisesti institutionaalisella polulla ilman merkittäviä poikkeamia. Nyt sosiaalinen todellisuudessa keskiluokkaistunut ja kilpailtu työelämä ei näytä tarjoavan mahdollisuutta täysivaltaiseen kansalaisuuteen ja he päätyvät eri viranomaisten kuten työhallinnon ja sosiaalitoimen harjoittaman kansalaisuuskasvatuksen kohteeksi, jossa sanktoiduilla toimenpiteillä pyritään pitämään aktiivisuutta yllä. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 126.)

Tutkimusongelma kiteytyy sen ongelman ympärille, kuinka näiden nuorten tilanne nähdään aikuissosiaalityössä, miten heitä voidaan auttaa ja millainen on sosiaalityön asiantuntijuus ja toimeksianto suhteessa ammatillisen koulutuksen suorittaneisiin nuoriin, jotka uhkaavat jäädä vaille työntekijäkansalaisuutta.

Tarkennetut tutkimuskysymyksetni ovat:

1. Minkälaista on sosiaalityö näiden nuorten kanssa työskenneltäessä?

2. Millainen on sosiaalityön asiantuntijuuden suhde ja autonomia työntekijäkansalaisuuden tavoittelussa haastateltavien havaintojen valossa?

Tutkimus edellyttää lähestymistapaa, joka hahmottaa yksilöiden todellisuuden sekä siihen eri tasoilla vaikuttavat mekanismit kiinnittyneinä laajempaan kontekstiin. Siksi tutkimuksen tieteenfilosofinen lähestymistapa on kriittinen realismi, jonka ontologinen tapa nähdä sosiaalinen todellisuus kerroksellisenä sopii tutkimuksen luonteeseen. Se pystyy hahmottamaan ja tuomaan näkyväksi tutkimuksen kannalta oleellisia tekijöitä, jotka selittävät havaittavaa ilmiötä.

Kriittiselle realismille perustuvan tutkimuksen tavoitteena on mm. pyrkimys tunnistaa ja kuvata kontekstien, mekanismien ja erilaisten voimien vaikutusta sosiaalisessa todellisuudessa. Tästä orientaatiosta tutkimuksesta nousee tarkasteluun se näkökulma, jossa pohditaan miten sosiaalityö ja sen asiantuntijuus määrittyvät kun tietyt tapahtumat ja olosuhteet aktualisoituvat nuoren omassa elämässä, sosiaalityön rakenteellisessa toimintaympäristössä ja nuori määrittyy sosiaalityön kohteeksi. Kriittisen realismin avulla pyrin hahmottamaan nuorten ja sosiaalityöntekijöiden sekä rakenteiden suhteisiin liittyviä mekanismeja ja tekijöitä jotka määrittävät sosiaalityön sisältöä ja suuntaa. Tutkimuksessa pyritään saamaan esille rakenteiden ja yksilöiden välistä suhdetta, millaiset mekanismit määrittävät sosiaalityön sisällön ja onko sosiaalityön mahdollisuus tukea muita kehitystarinoita kuin vain työntekijäkansalaisuutta.

Tutkimuksen teoriassa painottuu sosiaalityön asiantuntijuus. Sitä peilataan toimijan ja rakenteen suhteeseen ja siinä määrittyviin tavoitteisiin sekä niihin vaikuttaviin mekanismeihin. Sosiaalityöntekijöiden ratkaisut eivät aina ole keskenään ristiriidattomia ja työskentelyn suuntaan vaikuttaa usein monesta lähteestä tuleva sirpaleinen tieto ja selontekovelvollisuus eri tahoille. (Sinkkonen & Laulainen 2010, 225 ; Juhila 2009.)

3.2 Kriittinen realismi tutkimuksen metateorianana

Tutkimuksessa tarkastellaan eri yhteiskunnan sektoreiden ja rakenteiden sekä yksilöiden omien kehityskulkujen aiheuttamaa ilmiötä, joka on tuottanut ennakoimattoman lopputuloksen. Kun kyse on monimutkaisesta ongelmasta, joka ei ole tarkkarajainen. Kuvattua ilmiötä ei voi kaikissa sen nyansseissa selittää yhden tieteen näkökulmasta. Tutkimus ongelman kaltaisten sosiaalisten ilmiöiden tarkastelulle on tyypillistä, että niihin liittyy eri tieteen filosofioiden välistä keskustelua ja pohdintaa.

Silloin sosiaalisen ilmiön ymmärtäminen edellyttää synteettistä monitieteellistä tarkastelua. (Danermark 2001, 1-2.)

Siksi lähestymistapana ilmiöön pro gradussa on kriittinen realismi. Se pyrkii kokonaisvaltaisesti ymmärtämään empiirisesti havaittavien ilmiöiden lisäksi havaintojen ulkopuolella olevia mekanismeja ja voimia, tutkia niitä ja pyrkiä tekemään ne näkyviksi. Se pitää sisällään ajatuksen, että teoriat ovat tärkeitä sosiaalisten ilmiöiden selittämisessä. Sosiaalityön kannalta kriittinen realismi tarjoaa emancipoituneen tavan nähdä sosiaalinen todellisuus. Se kannustaa sosiaalityötä tarkastelemaan esim. rakenteiden vaikutusta eriarvoistumiseen yhteiskunnassa enemmän kuin yksilöiden aktiivisuutta tai omasta kyvykkyydestä juontuvia oikeita tai vääriä valintoja. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 184.) Kriittinen realismin avulla voi nähdä sosiaalisessa todellisuudessa havaittavia ilmiöitä, niiden syitä ja kuinka niistä voi saada tietoa. Se tarjoaa tavan hahmottaa todellisuus avoimena järjestelmänä, jolloin siihen liittyy ennakoimattomuutta ja muutoksia. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188.)

Kriittisen realismin mukainen todellisuus on kerrostunut ja siinä tapahtuvat prosessit juontuvat generatiivisista mekanismeista joita ei aina pysty suoraan havaitsemaan. Niiden näkyväksi tekeminen edellyttää todellisuuden tutkimusta. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188 ja Pease 2010, 106.) Kriittinen realismi on nuori tieteenteoria ja on kehittynyt 1970-luvulla teoreetikko ja fyysikko Roy Bhaskarin ajattelun pohjalta. Muita kriittiseen realismiin vaikuttaneita teoreetikkoja ovat Margaret Archer, Ron Harre sekä Derek Layder ja Berth Danermark. Se on tieteenfilosofiana noussut merkittäväksi vaihtoehdoksi positivistiselle sekä relativistiselle tieteen perinteelle kuten konstruktivismille. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009.)

Realistisen ontologian näkökulmasta kyse on havaittavasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä, joka syntyy kun rakenteelliset ja kulttuuriset voimat ja mekanismit kohdatessaan sosiaalisessa todellisuudessa toimivat tässä tapauksessa ei toivotulla tavalla ja tuottavat ennakoimattoman ilmiön. Tutkimuksessa en kuvaa yksittäisen mekanismin tai rakenteen vaikutusta vaan pyrin tarkastelemaan, kuinka sosiaalityö jäsentyy nuorten kanssa työskennellessä.

Kriittisen realismin metodologinen ja filosofinen perusta kiinnittyy väitteeseen, että syy-seuraus -suhteissa on kyse erilaisten voimien ja mekanismien vaikutuksesta todellisuuteen. (Kuorikoski & Ylikoski 2006, 1.) Sen mukaan havaittavien ilmiöiden takana on rakenteita ja mekanismeja, jotka eivät ole suoraan havaittavissa, mutta joilla on vaikutusta siihen todellisuuteen, joka maailmassa ilmenee. Tavoitteena kriittisessä realismissa on tuoda nämä ilmiöt näkyviin empiirisiä havaintoja tulkitsemalla ja selittämällä. Se haastaa sosiaalityön tiedontuotantoa ja pyrkii sosiaalisten ongelmien kuvaamista

laajempaan katsantokantaan. Se kysyy, mikä aiheuttaa ongelman, mikä sitä ylläpitää ja kuinka siihen voi vaikuttaa. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 194.)

Kriittisen realismin luonteeseen kuuluu tarkastelu avoimessa järjestelmässä, jossa on erilaisia rakenteita ja generatiivisia mekanismeja ja jotka saattavat tuottaa tietynlaista lopputulosta tai estää muutoksia. Ilmiötä tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon sekä konteksti että tila ja aika. (Bhaskar 1978, 229.)

Kriittisen realismin aateisä Roy Bhaskar loi perustan teoksessa ”A Realist Theory of Science” perustan kriittisen realismin tieteenfilosofialle (1975). Roy Bhaskar korostaa tutkimuskohteen käsitteellistämistä, todellisuuden kerrostuneisuutta sekä teorian tarpeellisuutta. Ontologisen tarkastelun tarkoitus on, että perusteltu näkemys sosiaalisesta toiminnasta antaa edellytykset todellisuuden ilmiöiden selittämiseksi ja teorioiden muodostamiselle. Bhaskarin mukaan maailma ja todellisuus koostuvat erilaisista tasoista (domain): reaalista, aktuaalisesta ja empiirisestä todellisuudesta. Reaalinen taso tarkoittaa ei-havaittavaa maailmaa eli todellista. Se tarkoittaa rakenteita, joita ei välttämättä havaitse tai ymmärrä mutta yhtä kaikki ovat olemassa.

Aktuaalinen taso tarkoittaa tapahtumien maailmaa, joka syntyy kun reaalisen maailman mekanismit toimivat. Aktuaalisen tason tapahtumat voivat olla yhtä lailla havaittavia kuin myös peitossa. Ne ovat seurausta reaalisen tason rakenteista ja mekanismeista. Empiirinen taso taas kuvaa kokemusten maailmaa ja sitä mikä on havaittavissa. Se kiinnittyy ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin. Empiirisellä tasolla voidaan tehdä havaintoja ja tutkia niitä. (Bhaskar 1975; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 187-188.) Eri tasot eivät sulje toisiaan pois vaan täydentävät toisiaan. Teorian merkitys kriittisessä realismissa on erityisen tärkeä. Sen avulla pyritään selittämään tasojen mekanismeja. Kriittisen realismin kritiikki postivistiselle ja konstruktivistiselle perinteelle on että sosiaalisten ilmiöiden tulkinta edellyttää syvempää ymmärtämistä mm. selittämisestä, syy-seuraus suhteista ja teorian merkityksestä. (Kuusela 2006, 10-11.)

Kriittiseen realismiin liittyy emergenssin käsite. Sillä tarkoitetaan todellisuuden kerrostuneisuutta biologiseen, kemialliseen, fysikaaliseen ja sosiaaliseen kerrostumaan. Kerrostuneessa todellisuudessa tapahtuu prosesseja, jotka juontuvat generatiivisista mekanismeista. Kerrostumissa tapahtuu prosesseja, joiden mekanismit eivät välttämättä ole havaittavissa. Niiden havaitsemiseksi tarvitaan tutkimusta. Todellisuudessa ilmenevällä emergenssillä tarkoitetaan ilmiöiden rakenteeseen palautumattomiin ominaisuuksia. Sosiaaliseen todellisuuteen ilmaantuu uudenlaisia ilmiöitä emergenssin kautta. Emergentit voimat edellyttävät, että tutkimus tunnistaa sattumanvaraisuuden olemassa olon ja on

avoin erilaisille selityksille. Kriittisen realismin tehtävä ei ole tehdä tarkkoja ennusteita todellisuudesta vaan tuoda esiin siinä ilmeneviä kehityksen yleissuuntia, tendenssejä. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188-189.) Kriittisen realismin mukaan tarkasteltavaan ilmiöön saattaa vaikuttaa reaalisella tasolla useat eri rakenteet. Ne voivat vaikuttaa ennakoimattomasti ja tuottaa uudenlaisia ilmiöitä ja toiminnan tasoja. Rakenteiden vaikutusta saattaa olla vaikea eritellä. Kriittisen realismin tavoite on selittää yhteyksiä, joita ilmenee ja tuoda ne näkyväksi. (Sayer 2000.)

Margaret Archerin kriittisen realismin ajattelussa oleellista on toimijan ja rakenteen välinen suhde. Hänen mukaansa todellisuus jakautuu luonnolliseen, käytännölliseen ja sosiaaliseen järjestykseen. Näissä järjestyksissä olevia voimia ja mekanismeja yksilöt aktivoivat toiminnallaan. Sosiaalisessa järjestyksessä olevat voimat liittyvät kulttuuriin tai rakenteisiin. (Archer 2007.) Kansalaisten kyky tarkastella itseään, omia tavoitteitaan ja taitojaan sosiaalisessa ympäristössä on refleksiivistä ja mahdollistaa muuttaa myös rakenteita. (Archer 2003, 19-20.) Archerin mukaan kansalaiset määrittelevät itselleen merkityksellisiä asioita ja luomalla toiminnallisia projekteja, he pyrkivät saavuttamaan näitä. Itselleen merkityksellisten asioiden muodostumisessa sosiaaliset rakenteet ja kulttuuriset suhteet ovat tärkeitä. (Archer 2007, Tapola-Haapala 2011, 24-26.)

Derek Layder korostaa vuorovaikutusta ja tilannesidonnaisuutta. Layderin mukaan tilannesidonnainen toiminta koostuu episodimaisista kohtaamisista yksilöiden välillä. Kohtaamisissa luodaan merkityksiä. Vuorovaikutukseen vaikuttaa Layderin mukaan osapuolten näkyvät tavoitteet, mutta myös vaikeammin hahmotettavat tiedostamattomat emotionaalisen tunnustuksen ja hyväksynnän tarpeet. (Layder 2006, 277-280.)

Bhaskarin mukaan sosiaalinen todellisuus on sidoksissa sosiaalisiin suhteisiin, aikaan ja tilaan. (Bhaskar 1986 130-131.) Paitsi ihmisten suhde ihmisten välillä, on transformatiivisessa mallissa oleellista myös suhde sosiaalisiin rakenteisiin ja muuhun ympäröivään todellisuuteen. (Bhaskar 1979, 51.) Sinä sosiaaliseksi rakenteeksi muodostuu kehys, jossa sosiaalinen toiminta saa muotonsa ja jossa erilaiset ilmiöön vaikuttavat mekanismit voidaan havaita. Siinä vaikuttavat myös erilaiset positiot, joita toiminnassa muodostuu. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan moniulotteista sosiaalista ilmiötä, jolla on kosketuspintaa paitsi yksilötasolla myös rakenteellisella tasolla.

Mikko Mäntysaari on arvioinut että kriittisessä realismissa oleellista on teoreettisen analyysin tuoma näkökulma yhteiskunnallisiin käytäntöihin ja yhteiskunnallisen todellisuuden kerrokselliseen luonteeseen. Kriittinen näkökulman anti sosiaalityölle on, että se myös haastaa sosiaalityön oikeina pidettyjä toimintatapoja. (Mäntysaari 2006, 160.) Tämän työn kannalta kriittinen realismi tarjoaa mahdol-

lisuuden tarkastella sosiaalisen todellisuuden kerroksellista luonnetta ja siinä vaikuttavien mekanismeja, jotka ilmenevät empiirisellä tasolla. Se tarjoaa myös tavan tehdä näkyväksi sosiaalityöhön vaikuttavat hallinnan keinot ja tarkastella sen vaikutusta sosiaalityön asiantuntijuuteen ja autonomiaan.

3.3 Työntekijäkansalaisuus

Keskeisenä käsitteenä tutkimuksessa on työntekijäkansalaisuus. Työntekijäkansalaisuudella (worker-citizen) tarkoitetaan palkkatyön mukanaan tuomaa sosiaalista asemaa ja legitiimiä tapaa olla kansalainen yhteiskunnassa. Käsitettä ovat käyttäneet tutkimuksissaan mm. Kristiina Brunila, Ulpukka Isopahkala-Bouret ja Elina Lahelma. Tutkijoiden mukaan se ilmentää myöhäismodernin yhteiskunnan ideaalia kansalaiskuva ja niitä arvoja, joita palkkatyöhön liittyy. Palkkatyötä pidetään täysivaltaisen kansalaisuuden edellytyksenä. (Isopahkala-Bourret & Lahelma 2014, 92.) Se tukee myös kansalaisten luottamusta yhteiskuntaan ja kiinnittyy normaaliuden ja hyvän elämän malliin. Palkkatyö jäsentää yhteiskunnassa ideaalia kuvaa sopimuksellisuudesta, turvasta ja yhteisestä elämän tavasta. Siksi työelämän rakenteellinen murros kouraisee suomalaista yhteiskuntaa syvältä. (Vuorela 2008, 43-44.)

Työntekijäkansalaisen aseman ja oikeudet saavuttaa vain palkkatyön kautta. Se tarkoittaa saajalleen muutakin kuin palkan saamista työpanostaan vastaan. Se tuo mukanaan riippumattomuutta ja tukee yhteiskunnallista osallisuutta. Palkkatyö tarkoittaa mm. työterveyshuoltoa, osallistumista hyvinvointiyhteiskunnan rahoitukseen palkkatuloon kohdistuvan verotuksen kautta, palkallisia vuosilomia, mahdollista ammattiyhdistysjäsenyyttä jne. Palkkatyön mukanaan tuomat ansiosidonnaiset etuudet takaavat saajalleen parempia ja turvatumppia etuuksia, joita palkkatyöstä syrjään joutunut ei pysty saavuttamaan. Työntekijäkansalaisuus vaikuttaa jopa työuran jälkeen oikeutena työeläkkeeseen, joka on pääsääntöisesti Kelan maksamia minimi eläkkeitä parempaa. (Brunila, Lahelma, Hakala & Teittinen 2013, 10-11.)

Vaikka palkkatyön merkityksen arvioidaan jossakin määrin vähenevän työmarkkinoiden muuttuessa epävarmemmiksi, on työntekijäkansalaisuus edelleen merkittävä ideaalin kansalaisuuden tunnus. Työntekijäkansalaisella on myöhäismodernin yhteiskunnan mukainen hyväksyty ja normaaliuden mukainen arvoperusta elämässään. Sen katsotaan ilmentävän kansalaisen halukkuutta kehittää itseään työmarkkinakelpoisena kansalaisena, joka sitoutuu elinikäiseen oppimiseen. (Isopahkala-Bourret & Lahelma 2014.)

Isopahkala-Bourretin mukaan ammatillisen koulutuksen arviokäytännöt rakentavat työntekijäkansalaisuutta institutionaalisella tasolla. Arviokäytännöt koskevat paitsi ammatillisen osaamisen todentamista näytöin myös yksilöiden persoonaa ja henkilökohtaisia ominaisuuksia suhteessa työelämään. Siksi ammatillisessa koulutuksessa ei kartuteta ainoastaan ammatillista osaamista, vaan kasvatetaan oikean asennetta työelämään ja sosiaalista pääomaa. Ne ilmentävät yhteiskunnallista vallan käyttöä. (Isopahkala-Bourret 2013, 47-49.)

Näitä ammatillisen koulutuksen suorittaneita nuoria, joilla ei ole työmarkkinoiden edellyttämiä resursseja kansalaisuuden tavoitteluun tai normitetulta koulutuspolulta poikkeavia nuoria, tuetaan erilaisilla sanktioituilla toimenpiteillä, joita tarjotaan viranomaisten toimesta. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 126.) Alhaisen sisäänpääsyn koulutuksissa on ilmennyt haaste alkuperäiseen tarkoitukseen nähden. Näissä koulutuksissa resursseja käytetään runsaasti heikon motivaation omaavien nuorten kannustamiseen jatkaa opintoja loppuun. Samalla lisääntyy huoli siitä, kuinka vastentahtoisesti opiskeleville nuorille saadaan työelämän kannalta riittävät tiedot ja taidot. (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 204.)

“Työ on paitsi vaurauden lähde myös arvo ja sosiaalinen tarve... Vanhoillinen hyvinvointivaltio vastaa ongelmiin ponnettomasti toimeentuloturvalla ja työvoimapoliittisella kurssituksella. Näin julkinen valta pesee kätensä ja tulee samalla passivoineensa ja tuominneensa työkuuntoisia vapaamatkustajan epäkiitolliseen asemaan”, totesi sosiologian ja kulttuurihistorian dosentti Jari Ehrnrooth Helsingin Sanomissa 1.10.2016.

Nuorille ammatillisen koulutuksen ja työllistymisen merkitys työntekijäkansalaisuuden muotoutumisessa on tärkeä. Yksi koulutuksen tavoitteista on opettaa työelämän vaatimaa asennetta ja arvomaailmaa. (Isopahkala-Bouret & Lahelma 2014, 96.) Oikea asenne tarkoittaa mm. yrittäjämäistä asennetta, joustavaa suhtautumista työtehtäviin ja elinikäistä oppimista. (Cohen 2006, 110.) Työelämän rakennemuutokset heikentävät palkkatyön merkitystä kansalaisuuden määrittämisessä, jolloin palkkatyötä ei arvioida tulevaisuudessa riittävän kaikille. (Turner 2001, 194.) Nuorten kiinnittyminen työelämään on vaikeutunut ja suhteellisen korkea nuorisotyöttömyys on muodostunut pysyväksi ilmiöksi työmarkkinoilla. (Järvinen & Vanttaja 2006, 14.) Työuran alussa koettu työttömyys on tutkimuksissa todettu ennakoivan riskejä työmarkkinoilla myöhemmin ja siten heikentävän mahdollisuutta saavuttaa työntekijäkansalaisuutta. (Müller & Gangl 2003.)

Työntekijäkansalaisuus tarjoaa keskeisen käsitteen, joka jonka jäsentää tutkimusta. Se ilmentää tässä ajassa normaaliutta ja kansalaisuuden ihannetta. Tutkimuksessa tarkastellaan kuinka työntekijäkansalaisuus tai sen tavoittelu jäsentyy sosiaalityössä ja miten se vaikuttaa sen käytäntöihin.

3.4 Sosiaalityön asiantuntijuus

Tavoitteena on peilata teoriaa sosiaalityön asiantuntijuudesta sosiaalityöntekijöiden havaintoihin ja kokemuksiin siitä, millainen on heidän suhteensa työntekijäkansalaisuuteen ja miten asiantuntijuus jäsentyy työskenneltäessä moniulotteisen ilmiön ääressä.

Sosiaalityön asiantuntijuutta on tutkittu paljon ja useasta eri näkökulmasta, kuten tiedon tuottamisen, vuorovaikutuksen tai työorientaatioihin liittyvän asiantuntijuuden kautta. Tarkastelen, kuinka sosiaalityön asiantuntijuus aikuissosiaalityössä nuorten kanssa työskenneltäessä määrittyy nykyisessä kilpailukyky-yhteiskunnassa ja kuinka sosiaalityön autonomia toteutuu organisaatioihin ja palvelurakenteisiin kohdistuvan muutospaineen keskellä. Vaikuttaako manageristisen ja keskitetty ohjaus sosiaalityön asiantuntijuuteen, työmenetelmiin ja siihen kuinka nuorten työntekijäkansalaisuutta voidaan sosiaalityössä tukea?

Suomalaisen sosiaalityön on katsottu kytkeytyvän yhteiskunnalliseen tehtävän antoon erityisen vahvasti. (Raunio 2011, 6.) Se on tarkoittanut sosiaalityön paikantumista osaksi sosiaaliturvaa ja palvelujärjestelmää ja se on kontekstuaalista. Kontekstuaalisena toiminatana sosiaalityössä määrittyy tutkimusprosessina arkielämän prosessien tarkastelun kautta. (Sipilä 2011, 20.)

Sosiaalityön asiantuntijuuden tulkinta on muuttuvan toimintaympäristön vuoksi haastavaa ja se sisältää useita ulottuvuuksia. Muutokset edellyttävät asiantuntijuuden kehittämistä ja sekä uudenlaista osaamista. (Sirkka 2015, 122.)

3.4.1 Sosiaalityön työorientaatiot asiantuntijuutta jäsentämässä

Anita Sipilä toteaa väitöskirjassaan (2011) sosiaalityön asiantuntijuuden muodostuvan ammattitiedosta, taidosta ja eettisistä toimintaperiaatteista. Hänen mukaansa työn erityinen luonne asettaa vaatimuksia sosiaalityön ammatillisille orientaatioille. Sosiaalityön asiantuntijuus on muutoksessa yhtä aikaa yhteiskunnan muutoksen kanssa. Asiantuntijuus sosiaalityössä koostuu Sipilän mukaan psykososiaalisuuden, juridis-hallinnollisuuden sekä yhteisöllisestä sosiaalityön tiedosta, taidosta sekä eettisten periaatteiden ymmärtämisestä. Rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä on pidetty yhtenä tapana kehittää sosiaalityön asiantuntijuutta uudessa valossa. Siinä kyse on ymmärryksen syventämisestä rakenteiden vaikutuksesta käytäntöön, teorian muodostukselle sekä tutkimukselle.

Sosiaalityön työorientaatio jäsentää sosiaalityön asiantuntijuutta vuorovaikutteisessa asiakastyössä. Se voidaan nähdä sosiaalityöntekijän työn tekemisen ja kokemuksen myötä kehittyvänä itseymmärryksenä työn tarkoituksesta, kohteesta, työtä ohjaavista erilaisista mekanismeista ja konteksteista sekä näiden keskinäisestä ja vuorovaikutteisesta suhteesta. (Karvinen 1996, 27.) Ne ovat käytännön työtä ohjaavia linjauksia jotka tulevat näkyviksi vuorovaikutteisessa suhteessa asiakkaan kanssa. (Liukko 2009, 25.)

Koska sosiaalityö on kiinnittynyt vahvasti hyvinvointiyhteiskunnan ideologiaan, on yhteiskunnan muutos ja hyvinvointivaltion heikkeneminen vaikuttaneet sosiaalityön asiantuntijuuteen. Ideologinen muutos muokkaa paitsi sosiaalityön asiantuntijuutta ja myös toiminnan kenttää. (Sirkka 2015, 120.) Kansalaisten kohtaamat ongelmat ovat monimutkaistuneet ja ovat moneen suuntaan kerrostuneita. Anneli Pohjola (2007) kuvaa kansalaisten ongelmia ilkeinä ongelmina, jotka aiheuttavat sosiaalityön hallinnalle uudenlaisia vaatimuksia. Sosiaalityön asiantuntijuus muotoutuu uudestaan tiedosta, joka sosiaalityöntekijällä on yksittäisten kansalaisten kohtaamista ongelmista arjessa, perheiden hyvinvoinnista, yksinäisyydestä ja syrjäytyneisyydestä, mutta myös kiinnittyy yhteiskunnalliseen tietoon mm. rakenteiden ja harjoitettavan sosiaalipolitiikan vaikutuksesta kansalaisiin. (Pohjola 2007, 17-18.) Sosiaalityö kohdentuu entistä korostetummin yksittäisten kansalaisten monimutkaisten ongelmien kanssa työskentelyyn. Tällöin sosiaalityö kapea-alaistuu ja muuttuu liukuhihnamaiseksi. Ruuhkautuneessa asiakastyössä sosiaalityöntekijät eivät pysty hyödyntämään asiantuntijuuttaan ja osaamistaan. (mm. Sipilä 2011, 145 ja Sirkka 2015, 120-121.)

Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta kumppanuuteen perustuva asiantuntijuus sosiaalityössä tarkoittaa yhteiskunnallisesti vaikuttavan tiedon tuottamista yhteistyössä kansalaisten, sosiaalityön verkostojen ja niissä työskentelevien kumppaneiden kanssa. (Sirkka 2015, 124.)

3.4.2 Manageristisen hallinnan vaikutus sosiaalityön asiantuntijuuteen

Sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu yhteistyössä, neuvotteluissa ja vuorovaikutuksessa. (Raunio 2002, 602-603.) Sosiaalityöhön liittyy vahvasti auttamisen ja muutoksen eetos, jolla tuetaan yksilöiden osallisuutta ja tavoitellaan myönteistä muutosta kansalaisten tilanteessa. Raunion mukaan sosiaalityön autonomiaa uhkaa byrokratiatyö, jossa organisaation tavoitteet ja ohjeistukset tekevät vuorovaikutustyön pinnalliseksi ja ohueksi. (Raunio 2004, 135.) Asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja niihin sopivilla palveluilla vastaaminen on ruuhkautuneessa asiakastyössä haastavaa eikä tuo kansalaisten autonomiaa tai osallisuutta.

Kyösti Raunio (2002) on huolissaan anglosaksisen manageristisen hallinnan lisääntymistä sosiaalityön asiantuntijuudessa sekä käytännöissä. Hänen mukaansa manageristinen työote kapea-alistaa sosiaalityön asiantuntijuutta. Sosiaalityön koulutuksessa on korostunut sosiaalityön yhtenäinen tieto- ja taitopohja sekä käsitys tehtäväkentästä. Tavoitteena on ollut vahvistaa sosiaalityön profession erityisyyttä suhteessa muihin ammatteihin ja organisaatioihin ja tuoda esiin sosiaalityön näkökulmaa suhteessa kansalaisten arjessa kohtaamiin haasteisiin.

Sosiaalityön asiantuntijuus muotoutuu toimijoiden vuorovaikutuksesta ja kontekstista riippuen moninaiseksi. Tämä on Raunio mukaan tarkoittanut rajatusta asiantuntijuudesta luopumista. Raunio pohtiikin, onko se ristiriidassa reflektiivisen ja dialogisen asiantuntijuuden kanssa. Hän näkee kuitenkin, että sosiaalityön uusi asiantuntijuus muodostuu tiedon ja osaamisen autonomiasta. Uudessa sosiaalityön asiantuntijuudessa Raunio mukaan tavoitellaan autonomiaa suhteessa sosiaalityön yhteiskunnalliseen ja organisatoriseen ympäristöön mutta ei asiakkaiden arkikokemukseen. Hän on huolissaan sosiaalityön asiantuntijuutta uhkaavasta anglosaksisesta perinteestä tulevasta managerismista. Tämä tarkoittaa sosiaalityön asiantuntijuuden määrittämistä ulkoapäin ja teknisten kompetenssien tärkeyttä, jolloin sosiaalityön refleksiivisyys kärsii. (Raunio 2002, 600.)

Sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu uudella tavalla neuvottelussa ja kommunikaatiossa muiden toimijoiden kanssa. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sosiaalityön asiantuntijuuden katoamista, mutta se edellyttää autonomiaa suhteessa organisaatioon ja sieltä tuleviin vaikuttavuutta ja tehokkuutta mittaaviin tavoitteisiin sekä kontrolliin. Paradoksaalisesti manageristinen toimintatapa pyrkii vahvistamaan kansalaisen asemaa mm. takaamalla normitetut käsittelyajat sekä standardoitu tavan käsitellä kansalaisten asema kun samaan aikaan kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus ja yksilöllisyyden huomioiva työote heikkenee. Tämä on tarkoittanut rutiinien ja organisaation kontrollin lisääntymissä sosiaalityön sisällöissä ja sosiaalityön asiantuntijuuden ja harkintavallan kaventumista. (Raunio 2002, 602.) Fokuksen siirtyminen yksilöllisestä ja kokonaisvaltaisesta kansalaisten tilanteiden harkinnasta on merkittävä muutos sosiaalityön asiantuntijuuden sisällössä. Manageristinen sosiaalityö ei ole kiinnostunut sosiaalityöntekijän tietotaidosta, yhteiskunnallisesta ymmärryksestä vaan teknisestä suorituksesta ja käyttäytymisestä. (Lumberly, Charles, Christopherson & Eadie 2000, 274.)

Sosiaalityöhön liittyy itseymmärrys sosiaalityöstä muutostyönä. Yksilöiden kanssa tehtävä työ korostaa yksittäisten kansalaisten elämässä tapahtuvaa elämänlaadun kohentumista. Samaan aikaan kansalaisten arjen haasteiden kasautuminen ja muuttuva toimintaympäristö tekevät muutoksen halluun ottamisen haastavaksi. Anneli Pohjolan mukaan sosiaalityön tulisi pohtia muutoksen tavoitetta uudelleen. (Pohjola 2015, 17.)

3.4.3 Sosiaalityön asiantuntijuus suhteessa työntekijäkansalaisuuteen

Uuden hallinnan tapa vaikuttaa sosiaalityön asiantuntijuuteen. Sosiaalityön on osoitettava tehokkuutensa ja ansaittava asemansa yhteiskunnassa. Siihen kohdistuu selonteko velvollisuutta useaan suuntaan: palveluiden käyttäjille, työnantajille, järjestöille, kuntaorganisaatiolle, yhteiskunnalle jne. New Public Management (NPM), julkisjohtamisen tapa johtaa vaikuttaa myös sosiaalityön asemaan. Sen myötä sosiaalityöhön kohdentuu tehokkuuden ja tuloksellisuuden vaatimuksia uudella tavalla. (Juhila 2009.) Erityisesti aktivointipolitiikka on muuttanut sosiaalityön asiantuntijuutta ja autonomiaa. Sen myötä sosiaalityö on saanut kannettavakseen korostetusti asiakkaiden työllistymiseen tähtäävän tehtävän. (Liukko 2006, 23.) Työ kohdistuu erityisesti niihin, joilla on vaikeuksia päästä työmarkkinoille. (mm. Juhila 2006, Niemelä 2010.)

Palkkatyö ja sen tavoittelu jäsentää sosiaalityötä entistä korostetummin. Palkkatyön ja työntekijäkansalaisuuden tavoittelu kapea-alaistaa sosiaalityön omista lähtökohdista kumpuavaa asiantuntijuutta. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta on myös omalta osaltaan ohjannut kunnissa tehtävää sosiaalityötä kohti työllistymisen korostamista asiakkaille. Se näkyy kunnissa sosiaalityön strategioiden tavoitteissa, jotka alkavat määrittää sosiaalityön sisältöjä. (Liukko 2006, 24.)

Avoimet työmarkkinat ovat kilpailtuja ja edellyttävät tietoa, taitoa ja osaamista mutta myös joustavaa asennetta ja kiinnostusta elinikäiseen oppimiseen. Niukasti taidoiltaan ja kapasiteetiltaan resurssoiduilla nuorilla ei välttämättä ole näitä taitoja, jolloin edellytykset saavuttaa legitimi tapa olla kansalainen ja kokea sitä kautta osallisuutta voi olla haastavaa. (Aaltonen & Lappalainen, 2013, 126) Aikuissosiaalityön asiantuntijuudessa ristiriitaa aiheuttaa sosiaalityöntekijöiden kokeman oikean sosiaalityön ja järjestelmän reunaehtojen yhteensovittaminen. Sosiaalityöntekijät eivät koe voivansa työskennellä syntyneessä ristivedossa sosiaalityön ammattietiikan mukaisesti. (Juhila & Jokinen 2008, 284-285.)

Sosiaalityön asiantuntijuuteen kohdistuvaa julkisjohtamisen hallintaa Leena Eräsaari kuvaa ”viettelevänä kertomuksena”, jossa uuden hallinnan retoriikka on houkuttelevaa. Hänen mukaansa siinä siirrytään byrokraattisesta ja standardoiduista palveluista eriytyneisiin markkinoihin, joiden ajatellaan vastaavan paremmin ja tehokkaammin kansalaisten yksilöllisiin palvelutarpeisiin. Sen kantava ajatus on että yksityinen on julkista parempaa. Viettelevään tarinaan kuuluu vahva usko siihen että uusi hallinnan tapa ratkaisee kaikki ongelmat. Verkostot, sähköiset palvelut, tietotekniikan kehittyminen, kilpailuttaminen ja tehokas johtaminen tuottavat parempia ja kustannuksiltaan alhaisempia palveluita. (Eräsaari 2007, 90-93.)

Sosiaalityöhön kuuluva velvoite työttömien aktivoinnista on tarkoittanut työmarkkinoilta syrjään jääneiden palauttamista palkkatyöhön mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Asiakkaille tarjottujen toimenpiteiden tarkoitus on parantaa heidän kykyjään, jotta paluu työmarkkinoille olisi mahdollista. Nopean ja tehokkaan työmarkkinoille palauttamisen velvoite haastaa sosiaalityön asiantuntijuutta ja sitä kuinka yksilöllisesti kunkin nuoren tilannetta voidaan tukea ja kuinka nuoren oma näkemys tahdotusta tulevaisuudesta tulee kuulluksi. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa professioiden kuten sosiaalityön toimintaa ja niiden konteksteja kyseenalaistetaan ja niiden sisältöä määritellään managerisella hallinnalla. Sosiaalityössä se on tarkoittanut yksilön vastuun korostamista ja tehokkuuden ja vaikuttavuuden tavoittelua. Aktivointipolitiikka konkretisoi tätä uutta hallintaa. (Kankainen 2012, 99.)

4 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen empiirisen osuuden toteutusta ja menetelmän valintaa. Lisäksi pohdin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä periaatteita.

4.1 Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Tutkimuksen tavoitteena on analysoida, miten nuorten ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa tehtävä sosiaalityö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa ja ammatillisissa käytännöissä. Haastattelut perustuvat teoriasta kumpuavaan puolistrukturoitua haastattelurunkoon. Teemahaastatteluista saadulla aineistolla on pyritty vastaamaan siihen, miten sosiaalityön asiantuntijuus jäsentyy niiden ammatillisen koulutuksen suorittaneiden nuorten kanssa työskennellessä, joilla on vaikeuksia kiinnittyä työntekijäkansalaisuuteen ja vaikuttaako uuden hallinnan tapa sosiaalityön asiantuntijuuteen ja autonomiaan tässä aineistossa.

Aineiston keruumenetelmä on puolistrukturoitu teemahaastattelu, joka on joustava ja sopii monenlaisiin tutkimustarkoituksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204.) Hirsjärvi ja Hurme (2011, 47 - 48.) kuvaavat teemahaastattelua sopivaksi menetelmäksi silloin kun mielenkiinto kohdistuu ennalta määriteltyihin teemoihin ja se mahdollistaa keskustelua tai tarkentamista haastattelun aikana nous-

seista mielenkiintoisista asioista. Teemahaastattelu nähdään usein sosiaalisena vuorovaikutustilanteena, jossa on selkeä tavoite. Siinä ei kuitenkaan ole strukturoidun haastattelun tarkkaa kysymyksen asettelua. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Haastattelija ohjaa tilannetta ja johtaa keskustelua. Sillä saadaan selvyyttä siihen, mitä joku ihminen ajattelee tietystä asiasta ja miksi. (Eskola & Vastamäki 2001, 24.) Teemahaastattelun tavoitteena on keskustelun avulla systemaattisesti kerätä tietoa tutkimusaiheesta. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 207-208.)

4.2 Aineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu kuuden Eksoten alueella aikuissosiaalityössä työskentelevän sosiaalityöntekijän haastatteluista. Eksote on Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöpiiri, johon kuuluu 9 kuntaa. Tutkimusluvan myönsi Yhteiskunnallisen osallisuuden aikuissosiaalityön yksikkö. Eksoten alueen väestöpohja on noin 132 000 asukasta ja se vastaa jäsenkuntien sosiaali- ja terveystyöpalveluista. Kaikki haastateltavat eivät olleet samasta jäsenkunnasta. Kuntien välillä on hienoisia eroja toimintamalleissa, asiakasohjautuvuudessa ja toiminnan painopisteissä, mutta pääperiaatteet aikuissosiaalityössä kaikissa alueen kunnissa ovat samat. Haastateltujen työkokemus vaihteli 1,5 vuodesta 9 vuoteen. Kahdella haastatellulla ei ollut muodollista pätevyyttä mutta opiskelivat sosiaalityötä.

Nauhoitin ja litteroin haastattelut. Haastattelujen nauhoittaminen vapauttaa haastattelijan huomion kohdistamaan huomioon itse haastatteluun ja mahdollistaa tarkan dokumentoinnin jälkeensä. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 92.) Nauhoittamiseen, litterointiin ja suoriin lainauksiin pyysin kirjallisen luvan haastatelluilta. Haastateltavat hain suorilla yhteydenotoilla työntekijöihin. Haastattelut kestivät noin 30 minuutista 45 minuuttiin. Haastattelu on luonteeltaan vuorovaikutustilanne jossa tavoite on saada tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa. Se vaatii haastattelijaltakin joustavaa asennetta. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 102-103.) Välillä haastateltava kertoi oman havaintonsa joka saattoi poiketa teemahaastattelun ennalta määritellystä haastattelurungosta. Tästä huolimatta jokaisessa haastattelussa käytiin läpi kaikki ennalta haastattelurunkoon määrittelemäni teemat.

Pohdin etten litteroisi kaikkea haastattelumateriaalia mutta päädyin kuitenkin kirjoittamaan haastattelut puhtaaksi alusta loppuun. Joissakin metodioppaissa tutkimuksen kannalta irrelevantin tiedon litteroinnista annettiin lupa luopua. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 14.) Koska haastattelut jäivät kaikki alle tunnin mittaisiksi, en pitänyt urakkaa kohtuuttomana. Myöskään tutkimukseni kannalta ei haastatteluissa paljonkaan poikettu tutkittavasta ilmiöstä. Litteroin aineiston sanatarkasti ja kirjoitin sellaiset sanattomat viestinnät kuten hiljaisuuden, jolloin haastateltava mietti asiaa, naurahti

tai teki käsillään sitaattimerkin. Puhtaaksi kirjoitettuja liskoja kertyi 43 kappaletta. Haastatelluille annoin tunnistekoodit H1, H2, H3, H4, H5 ja H6 joilla erotan haastattelut toisistaan raportissa. Olen poistanut kaiken sellaisen tunnistetiedon, jolla voisi haastateltavan identifioida.

Haastateltuja on vain pieni määrä joka herättää kysymyksen kuinka yleistettävä tai kuinka riittävä aineisto on käytettävissä. Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja aineiston tarkoitus on testata teoriaa ja luoda hypoteesia tutkittavasta ilmiöstä.

4.3 Analyysi

Hirsjärvi ja Hurme tuovat esiin, että aineiston erilaiset analyysitavat ovat yhteneviä mutta jokaisella tutkimustyyppillä on oma erityinen piirteensä, jolla se erottautuu toisista. Tässä tutkimuksessa käytettävä teorialähtöinen grounded theory, pyrkii analysoimaan aineistoa teoriaa vasten. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 153.) Hirsjärvi ja Hurme ovat suomentaneet grounded theoryn ankkuroiduksi teoriaksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 164.) Grounded theoryn mukainen strategia analyysimenetelmänä sopii luontevasti tutkimuksen luonteeseen jossa tavoitellaan teorian kehittämistä tai teorian testaamista aineiston valossa. Ankkuroidun teorian metodissa tavoitteena on kehittää teoriaa analyysin ja aineiston keruun vuorovaikutuksessa. (Strauss & Corbin 1998, 158.)

Ankkuroitu analyysi on aineistolähtöinen metodi, joka korostaa aineiston ja tutkijan vuorovaikutusta. Se perustuu aineistoon tehtävään teoreettiseen koodaukseen. Tarkastelussa painopiste on miten kategoriat linkittyvät keskenään osana teoriaa. Tämä tarkoitti haastatteluaineiston pilkkomista ja uudelleen muotoilemista ja jäsentämistä. Koodaus ankkuroidussa teoriassa jakautuu kolmeen kategoriaan: avoin koodaus, akseli koodaus sekä selektiivinen koodaus.

Avoin koodaus tapahtuu pääsääntöisesti tutkimuksen alkuvaiheessa. Siinä tutkija pyrkii ilmausten perusteella luomaan sisällöllisiä koodeja. Akselikoodaus tarkoittaa tutkijan havainnoista siitä mistä aineistossa voisi olla kysymys. Tässä vaiheessa voidaan tehdä tapahtumien välisiä yhteyksiä ja tutkijalla on jo esittää joitakin alustavia tulkintoja. Akselikoodauksessa huomio kiinnitetään tiettyihin tutkimuksen kannalta keskeisiin piirteisiin ja näitä pyritään analysoimaan syvemmin. Aineistosta haetaan "akseli" jonka ympärillä koodaus tapahtuu. Selektiivinen koodaus tarkoittaa aineiston integrointia, jossa pyritään löytämään juoni, joka muodostaa ydinkategorian ja josta lähdetään kehittämään muita ulottuvuuksia ja siihen liitetään lisäluokkia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 165.) Yleisestä yksityiseen tulkinnan kaari on tavanomaista muissakin laadullisissa menetelmissä. Analyttinen vertailumetodi on keskeinen elementti ankkuroidun teorian analyysiä.

Aineiston analysointia ohjasi syklisyys ja induktiivinen lähestymistapa. Aloitin lukemalla litteroituja haastatteluja läpi. Alkuun mielen valtasi epäily, etten saa aineistoa jäsentymään tarkoituksenmukaisella tavalla tai että en ole osannut hakea oikeaa tietoa haastateltavilta. Usean lukukerran jälkeen aloin merkitsemään marginaaliin muistiinpanoja mielenkiintoisista asioista ja heränneistä kysymyksistä ja havainnoista. Käytin erivärisiä yliviivaustuseja, joilla intuitiivisesti merkitsin erilaisia teemoja. Avoimen koodauksen vaiheessa merkitsin teemoja, havaintoja, heränneitä ajatuksia ja ristiriitoja matalla kynnyksellä. Kirjasin ylös omia pohdintoja ja esitin aineistolle kysymyksiä, joihin hain vastauksia. Tämä intuitiivisen ja ihmettelevän vaiheen aikana aineisto alkoi jäsentyä luokkiin, jotka ilmensivät haastateltujen kokemusta ja näkemystä asiantuntijuudestaan ja siihen taas rakentuvia täsmentäviä ja kuvaavia alaluokkia.

Nämä luokat alkoivat muodostaa akseleita, joiden ympärille kokosin aineistosta suorina lainauksina.. Aksiaalisen analyysin aikana pyrin syventämään näkökulmaa niihin kategorioihin, jotka olivat aineistossa korostuneet. Kategorioiden keskinäisiä suhteita ja niistä juontuvia ajatuskuluja hahmotin erilaisin piirroksin paperille. Vertailin kategorioiden sisältöjä keskenään. Havaittiin, että sama lainaus saattoi löytää paikkansa useassa kategoriassa. Aksiaalinen analyysi eteni alun haparoivasta ajatuksesta kohti jäsentyneempiin kokonaisuuksiin. Selektiivisen analyysin alku ja aksiaalisen analyysin loppuinen muodostivat rajapinnan, josta ei tarkkaan voi sanoa missä toinen päättyi ja toinen alkoi. Hahmotellessani kategorioita mielessäni ja paperilla alkoi ydinkategoria nousta esiin aineistosta. Samalla alakategoriat linkittyivät ydinkategoriaan ja muodostivat tutkimuksen kannalta analyysin johon tutkimus tukeutui.

Prosessissa oli havaittavissa analyysin syklinen luonne. Analyysin aikana aineisto pilkkoontui, järjestettiin uudelleen, muovautui ja täsmentyi eri kerroissa. Kategoriat muuttuivat - niitä tuli uusia ja jotkut jäivät pois. Kategorioiden alle keräsin aineistosta saadut puheenvuorot jotka liittyivät samaan kategoriaan. Aineiston pilkkoontumisen ja uudelleen kokoamisen aikana jätin jotkut kategoriat analyysin ulkopuolelle, vaikka ne olivatkin mielestäni mielenkiintoisia, mutta eivät suoranaisesti olleet tutkimusongelman kannalta relevantteja.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisissa menetelmissä reliabiliteetti ja validiteetti hahmottuvat eri tavalla kuin määrällisissä menetelmissä. (Peräkylä 1997, 202.) Reliabiliteetti eli tutkimuksen varmuus on olennainen mittari tieteelliselle tutkimukselle. Yksinkertaistettuna sillä tarkoitetaan sitä, että havainnoissa samaa asiaa

saadaan kahdella tutkimus kerralla sama tulos tai kaksi tutkijaa saavat saman tuloksen. Validiteetti taas määrittää sen, kuinka hyvin tutkija on tutkinut sitä, mitä hän on ja että käytettävä menetelmä mittaa tutkittavaa ilmiötä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 186 - 187.)

Relabiliteetin ja validiteetin kannalta aineiston kanssa laadun tarkkailu on tärkeää. Tutkimuksen tekoa tulee ohjata rehellisyys, avoimuus, kriittisyys sekä luotettavuus. (Pohjola 2003, 59.) Tutkijan omat mielenkiinnon kohteet ohjaavat tutkimuksessa tehtäviä valintoja kuin myös teemojen pois rajaamista. Laadullisia menetelmiä käytettäessä on tutkijan subjekti aina läsnä ja sen vaikutus tutkimukseen on ilmeinen. Se ei kuitenkaan ole este tutkimuksen luotettavuudelle. Tutkijan on tuotava tutkimusraportissaan esiin tekemänsä valinnat niin että lukija pystyy hahmottamaan tutkimusprosessin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140-141 ja Kiviniemi 2010, 73.)

Tutkimuksessa pyrin tuomaan esiin avoimesti ja perustellusti tekemäni valinnat ja tuomaan esiin myös ne kriittiset näkökulmat ja heikkoudet. Tämän kaltaisella avoimuudella pyrin lisäämään tutkimukseni luotettavuutta. Tutkijana ilmiön tarkasteluun olen valinnut kriittisen realismin joka ohjaa tutkimuksen tekoa ja kuvaa käsitystäni sosiaalisesta todellisuudesta. Sillä on vaikutusta tutkimusaiheen valintaan, niihin rajauksiin, joita ilmiöön tein ja mitä jätän tarkastelun ulkopuolelle. Se vaikuttaa myös siihen tulokulmaan, josta tarkastelen tutkimusaihetta.

Hyvän laadun pohjustaminen alkaa hyvän haastattelurungon laatimisella. Haastattelurunkoa arvioitin ohjaajalla sekä tein yhden harjoitushaastattelun, jossa kysymyksien selkeyteen ja ymmärrettävyyteen sain lisävalaistusta. Hirsjärvi ja Hurme tuovat esiin, että aineiston laatuun voi vaikuttaa pitämällä haastattelupäiväkirjaa, johon voi koota muistiin havaintoja kysymysmuodoista tai mielenkiintoisista havainnoista. Tällaiset muistiinpanot voivat auttaa myöhemmässä vaiheessa tulkinnan tekemistä. Tutkijat tuovat esiin, että aineisto kannattaa litteroida mahdollisimman pian haastattelun jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 184.) Pidin tutkimuspäiväkirjaa, johon kokosin ajatuksia tutkimuksen ajalta. Samoihin muistiinpanoihin liitin lyhyen kuvauksen kustakin haastattelusta. Haastattelun aikana tein äänityksen lisäksi muistiinpanoja. Nämä muistiinpanot auttoivat minua seuraavaan haastatteluun valmistautumisessa. Haastatteluaineiston ensimmäiset haastattelut olivat pituudeltaan lyhyempiä. Oletan, että tottumattomuus haastattelijana oli ilmeinen ensimmäisessä haastattelussa ja ote varmentui kun haastatteluja oli useampi tehty. Haastattelutilanteissa pyrin luomaan ilmapiiriä ja tilaa haastateltavien kertoa näkemyksiään omasta näkökulmastaan ja kokemusmaailmastaan.

Litteroinnin ja tutkimusraportin kirjoittamisen aikana olen pohtinut paljon, olenko saanut haastatteluissa tavoitettua sitä erityistä tietoa jota tutkimusongelman mukaisesti hain. Tavoite oli saada tietoa

siitä, kuinka ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret asemoituvat sosiaalityössä. Pystyinkö pitämään haastatteluissa fokuksen nimenomaan tässä kohderyhmässä. Joissakin haastatteluissa sosiaalityöntekijä toi esiin, että hänen mielipiteensä koskee myös koulupudokkaiksi luokiteltuja nuoria. Tämä kokemattomuuteni haastattelijana uskon vaikuttaneet tutkimuksen aineistoon reliabiliteettia heikentävästi.

Ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat tärkeät elementit ihmistieteissä. Eettiset periaatteet voidaan jakaa kolmeen osaan: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen ja yksityisyyden suojaan. (Kuula 2006 58-60.) Tässä tutkimuksessa se on tarkoittanut että aineistoa varten haastatelluilla on ollut mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta ja he ovat osallistuneet vapaaehtoisesti. Heillä on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Heillä on ollut myös mahdollisuus keskeyttää haastattelu, mikäli ovat kokeneet sen aiheelliseksi. Haastatelluille on myös kerrottu tutkimuksen tavoite ja aineiston käyttötarkoitus. Luvan haastatteluun, litterointiin ja suoriin lainauksiin olen pyytänyt kirjallisesti. Haastattelusta syntyvää aineistoa ei käytetä muuhun kuin tähän pro gradutyöhön. Saadulla aineistolla ei ole tarkoitus vahingoittaa haastateltavia ja heidän yksityisyyttä kunnioitetaan. Heillä on itsellään mahdollisuus kertoa käsiteltävästä teemasta siinä laajuudessa kuin ovat itse harkinneet. Tutkimusraportissa käytetyistä suorista lainauksista häivytetään ne tekijät joista heidät voitaisiin mahdollisesti tunnistaa. Myös nauhoituksia ja litteroituja aineistoliuskoja on säilytetty niin, etteivät ne päädy ulkopuolisen käsiin.

Mikko Mäntysaari toteaa, että metodologisiin valintoihin liittyvät valinnan haasteet näkyvät selvimmän opinnäytetöissä. Hänen mukaansa ensimmäistä laajempaa tutkimusta toteuttavat opiskelijat rakentavat tutkimusasetelman sellaiseksi, joka on yleisesti tiedettyä ja tulosten yleistettävyyden on heikko. Sosiaalityön tutkimuksissa yleistettävyyden ongelmat ovat erityisiä koska siihen liittyy erityinen odotus mahdollisuudesta käyttää tietoa käytännön töissä. Lisäksi hän tuo esiin, ettei näissä tutkimuksissa induktivismi tule selkeästi esiin. Vahva tukeutuminen aiempaan tutkimukseen tuottaa samankaltaista tutkimustulosta. Uuden teorian kehittäminen on haastavaa. Induktiivisesti orientoituneesta tutkimuksesta johtopäätösten muodostaminen on Mäntysaaren mukaan haastavaa jopa tutkimusta enemmänkin tehneelle tutkijalle. Hänen mukaansa ankkuroidun teorian mallia seuraavat opinnäytetyöt ovat tylsää luettavaa. (Mäntysaari 2006, 138-139.) Opinnäytetöitä paljon ohjanneena hän taatusti tietää mistä puhuu. Yritän vain ottaa huomioon hänen näkökulmansa ja pyrkiä välttämään näitä sudenkuoppia. Tunnistan kuitenkin tutkimuksen ongelman. Empiria osuuteen olen saanut kuusi haastattelua ja epäilen siitä saatavan tuloksen yleistettävyyttä. Saadun tutkimustuloksen toivon voivan pysäyttää kriittisesti pohtimaan sosiaalityön asiantuntijuutta aikuissosiaalityössä ja siihen vaikuttavaa ulkopuolista hallintaa.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käyn läpi tutkimusta varten keräämäni aineistoa ja hahmotan, millaista sosiaalityön asiantuntijuus on nuorten ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa ja miten sosiaalityön autonomia jäsentyy haastattelujen valossa.

5.1 Yleistä ammatillisen koulutuksen suorittaneiden nuorten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä

Ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoriin liittyi ristiriitaista suhtautumista. He edustivat aineistossa aikuissosiaalityön näkökulmasta nuorten asiakkaiden eliittiä. Heidän arvioitiin saavuttaneen elämässä merkittävän etapin saatuaan suoritettua loppuun ammatillisen koulutuksen ja heillä arvioitiin olevan sellaisia mahdollisuuksia elämässä, joita ei peruskoulun varassa olevilla tai koulutuksen keskeyttäneillä arvioitu olevan. Odotus tätä asiakasryhmää kohtaan oli toiveikkaampi ja heidät arvioitiin helpommaksi kohderyhmäksi kuin muut nuoret. Heidän odotettiin olevan lähempänä työntekijäkansalaisuuden tavoittamista. Koska nuoret eivät olleet työllistyneet, jäi sosiaalityön tehtäväksi ratkaista asia, arvioida työllistymisen esteet ja poistaa ne.

“Jos mulle tulee asiakkaaksi nuori, joka on suorittanut jo ammatillisen koulutuksen niin se on todella hyvin. Kyllä mun työ lähtee siitä, että kehutaan siitä et on suorittanut tutkinnon. Et on tosi monii, jotka on pudonneet koulutuksen kelkasta ennen tutkintoa. Jo sinällään on arvo, et on suorittanut jonkun kokonaisuuden loppuun.” (H5)

“Onhan se lähtökohta työskentelyssä ihan erilainen jos vaikka ei ole muuta kuin peruskoulun päätötodistus.” (H4)

Samaan aikaan tähän sosiaalityöntekijöiden mielestä nuorten asiakkaiden valiojoukkoon liittyi myös odotus, ettei työskentely ole pitkä. Eräässä haastattelussa sosiaalityöntekijä mainitsi, että mikäli ammatillisen koulutuksen saanut nuori jää pitkäaikaiseksi asiakkaaksi, on se pettymys työntekijälle. Hän ei oman arvionsa mukaan ole silloin pystynyt motivoimaan nuorta työelämään.

”Onhan se ihan valtava pettymys sekä nuorelle että miulle jos se nuori jää tähän kupeksimaan” (H6)

Sosiaalityön asiakkaaksi on tultu pääsääntöisesti toimeentulotuen tarpeen ja aikuisiän ongelmien kuten esim. työttömyyden, päihteiden tai asunnottomuuden myötä. Asiakkaita kuvataan usein ongelmakielen kautta. (Juhila 2008, 18.) Tämä nousi myös aineistosta esiin. Työskentely nuorten myös ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa oli ongelmalähtöistä. Nuorten auttaminen oli haastavaa heidän usein vielä jäsentymättömien ongelmien vuoksi. Ongelmat saattoivat olla mitä tahansa: asunnottomuutta, pikavipeillä velkaantumista, päihdeongelmaa, yleistä ymmärtämättömyyttä kuinka asioita hoidetaan jne.

Nuorten kanssa työskentelyä leimasi myös vaikeus tavoittaa nuoria. Nuoret eivät saapuneet heille varattuihin tapaamisiin. Se teki työskentelystä hankalaa, koska työlle ei syntynyt jatkuvuutta eikä myöskään suunnitelmallisuutta. Toiseksi se, ettei nuorta tavoittanut tai hän ei saapunut ajanvarauksille teki sosiaalityöstä passiivisen oloista ja aikaa kului odotteluun. Sosiaalityöntekijä odotti nuorta ajanvaraukselle, odotti yhteydenotto tai odotti tilanteiden muuttumista otollisiksi yhteistyölle. Lisäksi sosiaalityötä rasitti haastateltujen mukaan tapa tehdä työtä toimistosta käsin. Nuorten saaminen kiinni on edelleen ajanvarauskirjeiden tai puhelinoiton varassa. Kun toimintakyky on rajallinen, ei kirjeitä avata eikä tuntemattomiin numeroihin vastata. Nuoren saaminen sitoutumaan sosiaalityöhön on vaikeaa.

“Vastaus: Se on kyllä tosi harmillista se kun hän ei sitten tule ajanvarauksella. Siinä menee hukkaan sitä mikä olisi merkityksellistä miusta sosiaalityön kannalta mut ei siinä kyllä nuoreenkaan suunnitelmat paljon etene. Kysymys: Mitä sä sit teet jos hän ei tule, tarkoitan onks mitään keinoa estää ettei hukkaaikoja tulis? Vastaus: No mitä sitä sitten tekee? Oottaa että se ottaa yhteyttä ja antaa taas uuden ajan.” (H6)

Sitaatissa sosiaalityöntekijä osuvasti kuvaa sosiaalityötä, joka tapahtuu sovittuna aikana toimistossa. Sosiaalityöntekijä pyrkii tarjoamaan ajanvarauksella tukea, jota nuori ei syystä tai toisesta pysty ottamaan vastaan. Kun nuori ei yhteydenottopyynnöstä huolimatta saavu toimistolle, ei sosiaalityöntekijällä ole muuta keinoa kuin jäädä odottamaan nuoren yhteydenottoa. Silloin kun nuorella ei syntynyt omaa motivaatiota sosiaalityöntekijän kanssa työskentelyyn, vaikuttaa sosiaalityö haastattelujen valossa keinottomalta. Sosiaalityöntekijälle ei vaikuttanut jäävän muuta mahdollisuutta kuin astua sivuun ja jäädä odottamaan tilanteen huononemista. Kriisiytymisen kautta uskottiin mahdollisesti syntyvän halukkuutta ottaa vastaan tukea. Näin ollen sosiaalityö näyttäytyy aineistossa nuorten kanssa työskenneltäessä passiiviselta ja reaktiiviselta.

Toisaalta aineistossa sosiaalityöntekijät pohtivat, että nuorten kanssa työskentelymenetelmät ovat vanhanaikaisia.

“No ensinnäkin mehän tehdään sosiaalityötä aikuisten maailmasta ja aikuisille vaikka näillä nuorilla ei ole siihen aina edellytyksiä. Ja sitten me tehdään sekin vielä museokonsteilla. Eli me lähetetään nuorelle kirjeitä tai ehkä soitetaan. Me ei liikuta tuolla missä nuoret liikkuu. Me tehdään sosiaalityötä toimistossa. Et olis hienoo et me oltais siellä ostareilla ja siellä missä nuoret liikkuu ja missä ne ihan konkreettisesti on. Nuoret liikkuu somessa ja käyttää whatsapp-viestejä. Ja mehän ei saada käyttää mitään. Meillä ei ole facebook profiileja eikä me lähetetä whatsapp-viestejä. Me ollaan byrokraattisen jäykkiä ja kankeita ja silloin nuoren tavoittaminen on vaikeeta. Ja sitten me halutaan ne nuoret tänne aikuissosiaalityön maailmaan kankeisiin kuvioihin. Ehkä meidän pitäis tai siis pitääkin olla lähempänä nuoria.” (H5)

Sosiaalityön tekeminen toimistosta käsin hankaloittaa pääsyä yhteyteen nuorten kanssa. Se tekee toiminnan haastateltujen arvion mukaan jäykäksi ja nuorten saaminen toimistolle voi olla vaikeaa. Sosiaalityöntekijä kantaa huolta siitä, että työ tapahtuu sellaisesta viitekehystä, joka ei tavoita nuorten kokemusmaailmaa. Nuoret käyttävät erilaisia sovelluksia yhteydenpitoon ja kirjeellä nuoren saavuttaminen on vaikeaa.

“Sellaisten nuorten kanssa joilla toimintakyky ei ole kovinkaan hyvä niin kädestäpitäen työskentely olisi hyvä, mutta aikuissosiaalityössä ei siihen ole tilaa. Eihän sitä ole resurssoitu et lähet toimistolta hoitamaan nuoren kanssa asioita. Kyllä meidän työote on vahvasti sellainen et asiakas tulee toimistolle ja siinä sitten se ohjaus, et tee näin ja näin. Ja seuraavalla kerralla katsotaan sitten oletko tehnyt. Etsivässä nuorisotyössä näin tehdään. Onko se sitten sosiaalityön tehtävä? Toisaalta kyllä sosiaalityön pitäis olla enemmän jalkautuvaa eikä oltas sidottu siihen asetelmaan et tavataan toimistolla. Ja toiveikkaana mie aattelen et tän Kela siirron myötä tällaiselle työlle olis tilaa.” (H4)

Haastatellut toivoivat enemmän jalkautuvaa sosiaalityötä, jossa nuorta tavattaisiin luontevammassa ja kenties luottamusta enemmän herättävässä ympäristössä kuin sosiaalitoimistossa. Se mahdollisesti myös tukisi sellaista nuorta, jonka toimintakyky on alentunut. Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan herätti sosiaalityöntekijöissä toiveen, että jalkautuva työote nuorten kanssa mahdollistuisi.

5.2 Sosiaalityön monimuotoinen vuorovaikutus

Lars Uggerhøj on tutkinut pitkään sosiaalityöntekijöiden ja palvelun käyttäjien vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Hänen mukaansa kasvokkain tapahtuva vaikuttava vuorovaikutus on edelleen sosiaalityön asiantuntijuuden ytimessä ja toimii tukipisteenä suhteessa sosiaalipalveluiden käyttäjiin. (Uggerhøj 2014, 201.) Myös Eeva Liukon (2009, 32) mielestä sosiaalityöntekijän työtaidot tulevat näkyviksi vuorovaikutuksessa. Tämä on tulkittavissa myös haastateltujen kertomuksissa. Työn asiantuntijuus täsmentyy nuorten vaikuttavassa kohtaamisissa ja siinä tapahtuvassa suunnitelmien, mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen läpikäymisessä.

Vuorovaikutukseen paikantuu aineistossa myös sosiaalityön asiantuntijuus. Nuoret asiakkaina olivat poikkeava ryhmä sosiaalityössä. Paitsi että sosiaalityö nuorten kanssa oli haastavaa, se oli myös erityistä. Aineistossa sosiaalityöntekijät toivat esiin erityisen toiveikkuuden ja onnistumisen mahdollisuuden mitä ei esim. pitkään aikuissosiaalityössä olleilla nähty olevan. Siihen liittyi myös tunnetta ja sitä verrattiin mm. vanhempana olemiseen.

“Joskus mie olen leikkimielisesti ajatellu et mie oon äitinä ja isänä ja opettajana ja kasvattajana kun olen nuorten parissa!” (H3)

“Mut on siinä myös enemmän sellaista toivon tunnetta ja mahdollisuuksia mitä ei ehkä voi sanoa viisikymppisten yksinäisten moniongelmaisten kanssa olevan. Siis onhan niillä nuorillakin usein massiivisia ongelmia mut siin on sellainen usko vielä muutokseen ihan eri lailla kuin ikäihmisten kanssa. Silleen mie sen nuorten kanssa työskentelyn näen” (H1)

Yhteistyöhön pyrkivä vuorovaikutus on sosiaalityön ensisijaisia tavoitteita, jossa täsmentyy Uggerhøj'n tutkimusten mukaan kommunikointi, luottamus ja kunnioitus. Sen merkitys säilyy hän mukaansa silloinkin, kun itse sosiaalityön taloudelliset, hallinnolliset ja poliittiset reunaehdot kapenevat. Uggerhøj pitää kuitenkin sitä kaksiteräisenä miekkana. Se voi hänen mukaansa joko tukea ja avata mahdollisuuksien ovia ja luoda osallisuutta palveluiden käyttäjälle mutta epäonnistuessaan se toimii päinvastoin. Hänen tutkimustensa mukaan kansalaisen näkökulman ja osallisuuden huomioiminen sosiaalityön vuorovaikutuksessa on kuitenkin edelleen harvinaista. Sosiaalityöntekijät pääsääntöisesti arvioivat vuorovaikutuksen merkityksen, kunnioituksen ja luottamuksen suuremmaksi kuin palvelun saajat itse sen kokevat. (Uggerhøj 2014, 201-203.) Kyösti Rainion mukaan sosiaalityön asian-

tuntijuus ei ole pelkkää monopolisoitua tietoa ja osaamista vaan se määrittyy neuvotteluissa, kohtaamisissa ja yhteistyössä. (Raunio 2002, 602.) Myös Anita Sipilä korostaa sosiaalityön ytimessä olevan hyvä dialogi, jossa työntekijä hakee ratkaisuvaihtoehtoja yhdessä asiakkaan kanssa. (Sipilä 2011, 29.)

Sosiaalityön tehtävä kiinnittyy individualistisreformistiseen näkökulmaan. Siinä sosiaalihuollon palvelujärjestelmän tehtäväksi määrittyy tavalla, jossa kansalaisten sopeutumista vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään pyritään turvaamaan erilaisin palveluin ja toimenpitein. (mm. Payne 2005, Dominelli 2002.) Vaikuttaa siltä, että kun sosiaalityöntekijät kokevat vaikutusmahdollisuuksien työssä heikenevän, korostuu vuorovaikutuksen merkitys merkittävänä sosiaalityön asiantuntijuuden muotona. Aineistosta nousee kaksi eri vaikuttavan vuorovaikutuksen muotoa: motivointi ja kansalaisuuskasvatus.

5.2.1 Motivointi

Sosiaalityössä asiakkaiden kanssa tarvitaan sekä asiakkaan että työntekijän motivoitumista työskentelyyn asiakkaiden tilanteen korjaamiseksi. Motivoinnin strategiat vaihtelevat usein tilanteen mukaan. Se sisältää vallan käyttöä. Motivoinnin käyttäminen osana sosiaalityön prosessia on lisääntynyt 2000-luvulla. Sillä tarkoitetaan asiakkaan virittämistä muutoshaluun omassa elämässään. Se ei ole pelkästään positiivista ja kannustavaa vallan käyttöä. Siihen sisältyy sosiaalityössä myös etuuksien alentamisen elementti. (Niskala 2008, 124-125.) Kaikissa haastatteluissa olennaisena osana sosiaalityötä määrittyi nuorten ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa käytävä motivointi.

Aineistossa oli useita mainintoja motivoinnin tärkeydestä osana nuorten ammatillisen koulutuksen suorittaneiden kanssa tehtävää sosiaalityötä. Motivoinnista oli hahmotettavista erilaisia tavoitteita. Ensiksikin motivointi hahmottui aineistossa kannustamisena ja näköalan luomisena nuorelle. Jos nuorelle ei näyttänyt motivaatiotason nousua, muuttui motivaation luonne kasvattavaan ja sanktioivaan suuntaan. Haastatellut sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä luoda tai ylläpitää positiivista uskoa mahdollisuuksiin työllistyä ja saavuttaa työntekijäkansalaisuuden.

“Jos me puhutaan ammatillisen koulutuksen suorittaneista nuorista niin siellä on paljon sellaista mitä voi motivoinnilla ja tsemppauksella auttaa menee eteenpäin. Se on ihan sitä, että pystyy antaa positiivista palautetta siitä, et jos pystyy työkokemusta itselleen saamaan... Motivointi on selkeästi sosiaalityön perustyöhön liittyvä palanen ja sillä voi tietysti vaikuttaa työllistymiseenkin.” (H2)

Toiseksi motivointi saattoi tähdätä oikean asenteen omaksumista työllistymistä tai toimenpidettä varten. Usein näihin tilanteisiin liittyi tulkinta nuoren oman motivaation puuttumisesta. Tällöin sosiaalityöntekijän tavoitteena oli herättää halu nuorelle tavoitella palkkatyötä ponnekkaammin. Tämä tarkoitti myös sanktioiden käyttämistä muutoshalukkuutta vauhdittamaan.

“Usein sellaisissa tilanteissa et jos ei oo motivaatiota mihinkään eikä ole päämääriä tai tavoitteita niin kyllä silloin on pulmii sit laajemminkin. Niin kuin silloin on usein ongelmii mielenterveyden tai päihteiden tai ylipäättään laajemmin pulmia. Harvemmin on syyttä sellainen tilanne et nuorel ei ole päämäärii. Koska luonnollisesti nuorel on päämäärii ja ihminen haluaa olla hyödyksi ja olla täysvaltanen jäsen... Et koulutuksen hankkineita nuoria on hirmu tärkeä motivoida osallistuu yhteiskuntaan ja muuttaa elämäänsä. Heillä on mahdollisuuksia luoda työuraa ja edellytyksiä... Et kyl meil toimijoilla on ihan hirmu iso rooli et saisi motivoitua jollakin keinolla sinne työelämään vaikka sit harjoittelemaan. Et saisi kokemusta ja itseluottamusta. Kyllähän se on nuorellekin itsetunnon kannalta kurjaa ja vahingollista. Et miulla on ammatti mutta kukaan ei huoli minua töihin... Miun mielestä se satsaus sosiaalityössä kannattaisi tehdä niihin jotka siitä hyötyis, niihin joil on motivaatioo. Ja vaik ei olis motivaatioo niin se pitäis niis synnyttää.” (H4)

Sitaatissa sosiaalityöntekijä pohtii kuvaavasti sitä, kuinka ongelmallista on, jos nuorella ei ole motivaatiota palkkatyöhön tai siihen edistävään toimenpiteeseen. Sosiaalityöntekijällä on tärkeä tehtävä herättää nuoren mahdollisesti uinuva halu muutokseen ja motivoinnilla on sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vilpitön halu korjata mahdollisesti työllistymisen esteenä oleva itsetunnon puute ja auttaa nuorta ymmärtämään omaa parastaan. Puheenvuorossa myös korostuu tehokkuusajattelu. Motivaation ylläpitäminen tai uinuvan motivaation herättäminen tulisi keskittää niihin nuoriin, jotka siitä hyötyisivät.

Motivaation puuttuminen, haluttomuus hakeutua palkkatyöhön tai työllistymistä edistävään toimenpiteeseen, näyttäytyi aineistossa aktiivoinnin näkökulmasta ongelmallisena. Toisaalta sen puuttuminen ymmärrettiin. Sosiaalityöntekijät ymmärsivät, että työelämän murros on ollut haastava, palkkatyötä ei tule tulevaisuudessa kenties riittämään kaikille ja että työelämän vaatimukset ovat usein jopa kohtuuttomat. He ymmärsivät, että työnhaku on kovaa työtä, joka vaatii keneltä tahansa vahvaa itsetuntoa, kykyä kestää pettymyksiä ja koota epäonnistumisten jälkeen itsensä aina uudestaan. Eräs haastatelluista pohti, pärjäisikö hän itse työnhaussa. Ymmärrystä oli myös sille että toisinaan nuoret lakkasivat yrittämästä, koska kokivat sen tuloksettomaksi.

Joutilaisuutta tai näköalan puuttumista ei voitu sallia. Sallitulta polulta poikenneita nuoria tuli paimentaa motivoiden, kasvattaen tai rangaisten oikealle polulle. Nuorten aktivointi oli tärkeää ja motivoitumattomat nuoret tulee saada suostuteltua haluamaan palkkatyötä ja muutosta omaan passiiviseen tilanteeseensa. Ongelmallisuutta kuvaa seuraava sitaatti:

“Lähtökohta on monasti, että nuoria pitää motivoida johonkin vaikka siihen ei ole edellytyksiä.” (H2)

Motivointi vaikuttaa siis olevan merkityksellinen osa sosiaalityön asiantuntijuutta. Siihen liittyy sosiaalityössä yleisesti myönteisiä näkökulmia kuten kannustaminen, näköalan luominen ja mahdollisuuksien korostaminen nuoren elämässä tai yksilöllisten polkujen räätälöiminen työelämään pääsyn tueksi. Nuoresta tulkittavissa oleva motivaation taso näyttäisi määrittävän sosiaalityön mahdollisuuksia tukea nuorta. Kun sosiaalityöntekijä tulkitsee, ettei hän saa motivoitua nuorta haluttuun muutokseen, muuttuu myönteinen sävy kielteiseksi ja yksilöllisyysretoriikan tilalle tulee vaihtoehdottomuus ja toimeentulotuen perusosan alentaminen. Näin ollen nuoren elämänsä ei ole yksilöllinen ja omaehtoinen kehitystarina, vaan se on monimutkaisten ja eri viranomaisien harjoittaman ohjauksen ja sääntöjen rajaamaa. Motivaation puuttuminen tulkitaan, ettei nuorta voida auttaa sosiaalityönkeinoin. Motivoitumaton nuori ikään kuin jää sosiaalityön tuen ulkokehälle ja kenties ilman tarvitsemaansa tukea. Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijän asiantuntijuudessa korostuu henkilökohtainen kyky maanitella nuorta. Kunkin sosiaalityöntekijän erinomaisuus määrittyy uuden hallinnan näkökulmasta taitona käydä neuvotteluja työnhakuaktiivisuudesta ja johdatella haluttuun muutokseen.

5.2.2 Kansalaisuuskasvatus

Kansalaisuuskasvatuksella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan viranomaisien nuoriin kohdistamaa hallintaa, jonka pyrkimys on saada aikaan muutos nuorena ja ohjata normien mukaiseen toimintaan yhteiskunnassa. Siinä voi nähdä yhtymäkohtia teoreettisiin keskusteluihin kontrolliyhteiskunnasta, hallinnan ideologiasta sekä vallankäytöstä. Kansalaisuuskasvatukseen liittyy Foucault`laisen modernin ajan vallankäyttö ja normalisoinnin eetos, jossa pyritään ohjaamaan kansalaisia ajattelemaan normien mukaisesti. Samalla kun se ohjaa kansalaisen ajattelua, se myös rajaa pois yksilöllisiä mahdollisuuksia. (Alhanen 2007)

Ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret, jotka eivät pysty työllistymään, nähdään herkästi olevan syrjäytymisvaarassa. Heihin kohdistuu kasvatus ja opetus, joka tähtää vastuullisen kansalaisuuden ideologian omaksumiseen. Ilmiönä kansalaisten kasvattaminen ei ole uusi, mutta sen luonne

on myöhäismodernissa ja kontrolliyhteiskunnassa muuttunut. Ennen marginaalissa oleva nähtiin vahingoittuneena kansalaisena, jonka tilanne vaati diagnoosia ja oivaltamista. Nyt viranomaisten näkökulma on pinnallistunut ja se keskittyy ulkoisesti havaittaviin muutoksiin, kuten käyttäytymisen, aikomuksien, tavoitteiden ja moraalisen asennoitumisen normalistamiseen. (Miller & Rose 2010, 156.)

Tämä uuden asiantuntijuuden käytäntö näkee nuoren kansalaisena, jolta puuttuu esim. kognitiivisia ja emotionaalisia kykyjä, jotka ohjaavat nuorta toimiminaan yhteiskunnan normien mukaisesti ja ohjaavat kantamaan vastuuta omasta suoriutumisestaan. Nyky-yhteiskunnassa pyritään paimentamaan niitä nuoria, joilta arvioidaan puuttuvan työelämän edellyttämiä taitoja ja joiden arvioidaan olevan vaarassa jäädä työelämästä syrjään, erilaisilla yksilöllisillä, persoonaan kohdistuvilla toimenpiteillä. (Brunila 2013, 236.)

Kansalaisuuskasvatusta voidaan aineistossa lähestyä myös vastuun ja riskin näkökulmasta. Rosen ja Millerin (2010, 158) mukaan eri asiantuntijoille yhteiskunnassa on säilytetty uudelleen muotoiltu vastuu minimoida kansalaisten riskit ajautua marginaaliin. Jos nuori ei pysty hallinnan näkökulmasta katsottuna kantamaan omasta tilanteestaan riittävää vastuuta, hänen arvioidaan olevan riskissä jäädä työntekijäkansalaisuudesta paitsi. Tällöin sosiaalityöntekijöille muotoutuu velvollisuus korjata tilanne ja pelastaa nuori syrjäytymisen kierteestä. (Castel 1991). Riskien hallinnan vaatimus tuottaa sosiaalityölle käytäntöjä, joissa tehtäväksi määrittyy kasvatustehtävä. Siinä sosiaalityöntekijä auttaa nuorta näkemään vaarat, joita aiheutuu, kun nuori ei tavoittele riittävän halukkaasti palkkatyötä tai jos hän jää sosiaalityön aktivoinnin myllyyn pyörimään.

”Olen mie monelle sanonu et sie et tänne halluu jäähä niinku pitkäaikasesti et tää ei ole mittää sel-laista elämää mitä sie haluat. Eikä kyl kukkaa nuori ole sanonutkaan koskaa et kyl on hienoo ku saa olla sossun asiakkaana. Mut kyl mie olen huolissani ku joskus näkkee et se nuori polo ajattelee et tää raha riittää miulle ja iskä ja äiskä vähän auttaa. Niitte elämä ku jotenki vaan...ne niinku so-peutuu siihen tilanteeseensa niin älyttömän nopeesti eikä ne osaa edes odottaa enempiä. Se on kyl sit taas nuorten kanssa työskentelyssä ihan hemmeti iso pettymys miulle.” (H1)

Aineistossa korostuu sosiaalityöntekijöiden näkemys tehtävästään yhteiskunnallisena kasvattajana. Sosiaalityön harjoittama kansalaiskasvatus näyttäytyi sosiaalityön yhteiskunnallisessa viitekehyksessä. Sosiaalityöllä oli erityinen lähes velvollisuuden tuntuinen tehtävä opettaa ammatillisen koulutuksen suorittaneille yhteiskunnan toimintatapoja ja opettaa nuorta ottamaan vastuu omasta suoriutumisestaan.

“Olen kokenut hyödylliseksi sen et nuoren kanssa käy läpi sen mitä sulta odotetaan ja edellytetään ja mitä seuraamuksia sillä on jos et toimi näin ja toimit noin. Tässä niinku suomentaa tätä järjestelmää nuorille et ne oikeesti tietää.” (H2)

“Kyllä mun mielestä on sekin yks sosiaalityön tehtävä varsinkin niille jos kotona ei sitä oppia saa. Et tää yhteiskunta on tällane ja saadaksesi rahaa siun pitää toimia näissä rajoissa. Sehän tulee jo lain säädännöstäkin ja lakien mukaan täällä yhteiskunnassa myö ollaan.” (H1)

Sosiaalityöntekijän tulisi osata antaa opetusta siitä, millainen yhteiskunta on ja miten siellä tulee toimia pärjätäkseen. Se edellytti neuvottelua nuoren kanssa siitä, kuinka hänen tuli toimia yhteiskunnassa saadakseen toimeentulotukea. Kansalaisuuskasvatuksen tavoitteena oli saada nuoret näkemään tilanteensa ongelmallisena ja tekemään vastuullisia, normien mukaisia päätöksiä omasta tulevaisuudesta. Näin ollen nuoren elämä ei näyttäyty yksilöllisinä valintoina, vaan yhteiskunnan pakon lisääntymisenä, jossa omaehtoinen ja omatahtinen kasvu kansalaisuuteen on rajattua ja erilaisten ohjausjärjestelmien kontrolloimaa. (Komonen 2001, 70.) Yhtenä tällaisena yhteiskunnallisena ohjausjärjestelmänä näyttäisi toimivan aikuissosiaalityö. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi muodostuu saada kansalaiset motivoitumaan institutionaaliseen elämäntilanteeseen. (Epstein 1999, 8.)

“Kyl tässä työssä on vahvana se elementti että ei ne nuoret aina tiedä miten täällä toimitaan. Periaatteessa sä voit tehdä ihan sitä mitä haluat mut et se tarkoittaa sitä, et sun toimeentulotukee räppästään miinus 20 pinnaa. Et joko alkaa kiinnostaa Pajalle meno? Ja sitä ruuvia voi vielä kerran kiristää ja se on sit miinus 40 pinnaa.”(H6)

Aktivointipolitiikka omalta osaltaan edellyttää työntekijältä nuorten kansalaisuuskasvatusta. Siihen on sisäänrakennettu uhkakuva työttömän liiallisesta passiivisuudesta. Sillä tarkoitetaan liian alhaiseksi arvioitua työnhakuaktiivisuutta tai haluttomuutta muutokseen. (Ylistö 2015, 112.) Sosiaalityöntekijän velvollisuutena on kasvattaa nuoria hakemaan työtä reippaammin, karttamaan turmiollista joutilaisuutta ja ohjaamaan sellaisiin palveluihin, joissa pystytään tukemaan työnhakuaktiivisuuden ylläpitämistä toivotulla tasolla.

”Se pitkittynyt kotona muhiseminen vie useilta sen työnhakuaktiivisuuden. Ja kyllähän se varmaan on ihan hirveetä et jos haet ja haet ja aina jäät ilman sitä palkintoa, niin miten sitä sit uskoa pitää yllä? Mut siksi miusta on tärkeetä, et ne nuoret ei jää yksin työtä hakemaan kun silloin siitä ei tule yhtikäs mittään tai ei siihen jaksu ryhtyä. Et ei ne turhia ne työnhakuvalmennuksetkaan ole.” (H6)

Nuorten työnhaun esteitä on tutkittu. Nuorilla pitkäaikaistyöttömillä esiintyy työnhakuhaluttomuutta. Kyse ei kuitenkaan ole joutilaisuuden tuomasta passiivisuudesta vaan työnhaun kannustamattomuudesta ja emotionaalista kynnyksistä joita työhön liittyy. (Ylistö, 2015, 124.) Sosiaalityön kansalaiskasvatuksessa on riski joka näyttää aineistossa jättävän huomioimatta ne syyt, jotka joillekin nuorille tekee työnhaun haastavaksi.

Sosiaalityön harjoittamaa kansalaisuuskasvatuksessa on selkeä analogia Foucault`laiseen vallankäyttöön. Erityisen kuvaavana pidetään paimentavaa, pastoraalista vallankäyttöä. Kirjassa ”Tarkkailla ja rangaista” Foucault kuvaa länsimaisessa yhteiskunnassa vaikuttavasta pehmeää vallankäyttöä, joka pohjaa moderniin tulkintaan kristinuskosta. (Foucault 1983, 213-216.) Siinä on kyse paimenen, kuninkaan tai hallitsijan yhteisöön tai laumaan kohdistamasta vallasta. Hallitsijalle, paimenelle syntyy velvollisuus huolehtia ja valvoa laumansa hyvinvointia ja ohjata sitä. Paimentava vallankäyttö poikkeaa poliittisesta ja legalisuuteen perustuvasta vallankäytöstä siinä, että se on luonteeltaan pehmeämpää ja sovitteluvaa mutta yhtä kaikki normalistamaan pyrkivää vallankäyttöä. Kyse on modernista valtiorakenteesta, jossa kansalaiset alistavat itsensä ja yksilöllisyytensä muokattavaksi voidakseen integroitua yhteiskuntaan ja jossa paimenet, ottavat kantaakseen kasvattajan roolin suhteessa kansalaisiin.

Kansalaisuuskasvatus sosiaalityössä ilmentää Foucault`laista pastoraalista vallankäyttöä ja hallintaa, jolla pyritään johdattelemaan institutionaaliselle polulle ja normalistamaan nuori. Se on luonteeltaan hyväntahtoista, jossa sosiaalityöntekijän velvollisuudeksi muodostuu auttaa nuorta ymmärtämään oma etunsa. Nuoren tehtäväksi vastaavasti tulee alistua sosiaalityöntekijöiden harjoittamaan kansalaisuuskasvatukseen ja omaksua oikeanlaisen asenteen työntekijäkansalaisuutta kohtaan. Nuoret joutuvat auttamiskoneistoon, jossa heihin kohdennetaan monimutkaista hallintaa ja kontrollia. Siinä on nähtävissä yhtymäkohtia Tuija Kotirannan (2008) tutkimukseen aktivoinnin konatatiivisesta lähestymistavasta, jossa pyritään muovaamaan kansalaisten tahtoa työelämän tarpeisiin sopivaksi. Kansalaisuuskasvatuksella sosiaalityössä tavoitellaan yksilöiden työnhakuaktiivisuuden ja motivaation lisäämistä sekä paimentamisena haluamaan työntekijäkansalaisuutta tai hankkimaan niitä taitoja ja mielenlaatua, joita vaativa työelämä edellyttää.

5.3 Sosiaalityön autonomia

“Et kylhän se vähän niin on et kenen leipää syöt niin sen lauluja laulat” (H1)

“Se on täysin selvää, ettei sosiaalityö pysty toimimaan täysin autonomisesti” (H2)

Näissä sitaateissa kiteytyy sosiaalityön autonomian ristiriita, jota haastatellut työssään herkästi kokivat. Sosiaalityön autonomiaa pidetään edellytyksenä eettisesti kestäväen työn toteuttamiseksi. (Raunio 2011, 122.) Siihen vaikuttaa ulkopuolelta tulevat toimeksiannot, jolloin sosiaalityön tekeminen sen omista lähtökohdista oli haastateltujen arvion mukaan vaikeaa. Se näyttäytyy tekijöilleen ajoittain ristiriitaisena. Samaan aikaan aktivoinnin tavoitteet hyväksytään ja sosiaalityö näyttää mukautuvan ulkoa tulevaan hallintaan. Sosiaalityön tavoitteena korostuu palkkatyön tavoittelu ja se sivuuttaa mm. yksilöllisyyden. Yhteiskunnalliset odotukset eivät näe sosiaalityön omia eettisiä lähtökohtia sosiaalityön perusteiksi, mikä aiheuttaa moraalista kuormaa sosiaalityöntekijöille. (Kankainen 2012, 74, 88, Mänttari-van der Kuip 2015.)

“Kun palkan maksaa julkinen sektori niin sieltä tulee odotuksia ja sitten on lainsäädäntö, josta tulee paljon sitä mitä sosiaalityöltä odotetaan. Et kylhän nuoriin halutaan panostaa ja sellaista puhetta on paljon. Mutta kyllä sitä välillä tulee mieleen et miks?” (H2)

Aineistossa sosiaalityöntekijät pohtivat työn autonomiaa sosiaalityön legitimaation valossa, jossa uuden hallinnan ote oli läsnä. He vaikuttivat osaltaan sisäistäneen sen toimintakulttuurin ja ne normit, joissa sosiaalityön tuli ansaita asemansa osoittamalla tehokkuutta, taloudellisuutta ja tuottavuutta toteuttamalla sille ulkopuolelta osoitettua tehtävää. Sosiaalityön velvollisuudeksi muodostui aineiston valossa työllistymisen merkityksen korostaminen ammatillisen koulutuksen suorittaneille nuorille. Työntekijäkansalaisuuden saavuttaminen näyttäytyi tavoitteena, johon sosiaalityö päättäväisesti tähtäsi.

“Nää ammatillisesta valmistuneet nuoret... (mieltii) Et niitten kanssa ei pidä jäädä odottelemaan työtömyyden pitkittymistä vaan ne pitää potkii työelämään ripeesti!” (H6)

Risto Heiskalan (2003, 23) mukaan aikuissosiaalityössä korostuu muodollisten ja epämuodollisten sääntöjen merkitys. Yhteiskunnalliset linjaukset, organisatoriset painotukset, lait, säädökset ja erilaiset kollektiiviset sopimukset ohjaavat aikuissosiaalityön toimintaa. Aktivointipolitiikka on hallinnan keino sosiaalityössä ja se on tuonut sosiaalityölle sellaisia tehtäviä jotka ovat olleet aiemmin esim.

työhallinnon tehtäviä. Aktivointipolitiikka on yhteiskunnallinen linjaus joka on vaikuttanut sosiaalityön autonomiaan merkittävästi. Se on sivuuttanut sosiaalityön omista lähtökohdista nousevaa orientaatiota esim. rakenteellista tai huolenpidollista tehtävää korostavana sosiaalityönä (Juhila 2006, 159.)

Toisaalta pohdintaan liittyi työntekijöillä ristiriidan kokemusta, joka ilmeni toiminnan inhimillisyyden ja järkevyyden pohdintana. Aineistossa korostui kriittinen ja reflektiivinen orientaatio sosiaalityöhön ja omaan toimintaan. Sosiaalityöntekijät kokivat, että nuoriin kohdistettiin eri sektoreilta toimenpiteitä, joiden tarkoitus oli auttaa nuorta saavuttamaan työntekijäkansalaisuus. Ne eivät aina tuottaneet toivottua tulosta. Työntekijäkansalaisuuden saavuttamisen kannalta ongelmallisena koettiin ne ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret, joilla ei ollut riittävää ammattitaitoa tai luontaista kiinnostusta tai motivaatiota alaan sekä ne nuoret, joiden persoonassa ei ollut sellaisia piirteitä, joita tämän päivän vaativa työelämä edellytti. Sosiaalityön näkökulmasta motivaation, ammattitaidon sekä oikean persoonallisuuden puuttuminen oli ongelmallista. Siihen oli hankala vastata sosiaalityön keinoin. Tämä aiheutti ristiriidan tunnetta.

“Kyllä sosiaalityö on jossain tilanteissa puun ja kuoren välissä. Ne odotukset on miun kokemuksen mukaan tosi paljon suurempia kuin käytännön sosiaalityöllä on mahdollista saavuttaa.” (H4)

“Miten mie sen sanoisin? Et aina mie en ymmärrä et kuinka ne luulee et mie pystyn pusertaa näille järjellisen työpaikan kun vastassa on mistään kiinnostumaton jamppa joka ei mihinkään ole motivoitunut” (H1)

Työllistymisen haasteisiin pyrittiin vastaamaan erilaisilla toimenpiteillä. Motivaation puuttuminen on sosiaalityön autonomian kannalta haasteellinen. Sosiaalityöntekijä kokee tehtäväkseen saada motivoituman nuori motivoitumaan palkkatyöhön hakeutumiseen ponnekkaammin. Nuoren on osoitettava motivaatiota ja sosiaalityöntekijän on osattava todentaa nuoren motivaatio nopeasti ja tehokkaasti. Motivaation puuttuminen sosiaalityöntekijän ajattelussa sisältää ajatuksen, ettei nuorta voida sosiaalityöllä tukea. Sen todentaminen ja ymmärtäminen sisältää eettisen valinnan, jossa ne nuoret, joilla sitä ei sosiaalityöntekijän tulkinnan mukaan ole motivaatiota työllistymiseen, eivät ole myöskään autettavissa. Näkökulma vaikuttaa kapealta ja jättää huomioimatta sen mistä motivaation puuttuminen johtuu tai että nuoren tulevaisuus voi sisältää muunlaisen näköalam kuin mitä kilpailukyky-yhteiskunta tarjoaa. Se myös saattaa jättää osan nuorista ilman tukea, jota he tarvitsevat.

Työntekijäkansalaisuuden saavuttamisen esteenä oli myös haastateltujen arvion mukaan myös oikeanlaisen asenteen ja persoonallisuuden puuttuminen. Aineistossa työelämä ymmärrettiin vaativana ja haasteellisena, jonne päästäkseen nuorella piti olla oikea asenne.

“Ja työntekijältäkii ihan yksinkertaisissa ja suorittavissakin työtehtävissä vaaditaan hyviä sosiaalisia taitoja, yhteistyökykyä, sitoutumista... . Ne on ne sosiaaliset taidot ja kyky itsenäiseen työskentelyyn ja oma-aloitteisuuteen. Ja sit nuori ei pysty sitä osoittamaan näitä ominaisuuksia niin pelkästään työnsaaminen voi olla ihan hirmu hankalaa. Et jos osaa sille työnantajalle myydä ittees hyvänä työntekijänä. Et miut siu kannattaa valita tähän työhön. Ja sit jos ei ole suhteita millä päästä niin kyl ei siin paljo ammattitaitokaan auta.” (H4)

Myös työelämän vaatimukset vaatimukset nuoren mielenlaadulle näyttäytyivät sosiaalityön autonomia kannalta ongelmallisena ja keinot auttaa näitä nuoria olivat sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan rajalliset. Keinona nähtiin toimenpide jossa työnantajien kannalta oikeaa mielenlaatua pystyttiin oppimaan.

“Kysymys: Miten sä sosiaalityössä voit sit tukee jos asiakkaalta puuttuu näitä työnantajien odottamia taitoja vai voiks niitä sun mielestä oppia?”

Vastaus: Mie mietin et niitä on hirveen vaikee sanottaa asiakkaalle. Tuntuu tosi epäkohteliaalle käydä arvioimaan asiakkaan kanssa sitä miten siul tää omaaloitteisuus, sosiaaliset taidot tai itsetunto siulla saataisiin? Näähän vois olla semmosii taitoi joita voitais joissan ryhmis harjottelee. Esimerkiks itsetuntemusta, ryhmätyötaitoja ja onhan erilaisii ryhmii olemassakin. Mut asiakkaan kanssa keskusteluissa näiden asioiden sanottaminen on vaikeeta. Et siulla ei nyt ole itsetuntoa tai oot liian hiljainen...Miten sanottaa sitä et ihmisen pitäs kehittää sosiaalisia taitoja ja toisaalta mikä olis se keino millä niitä harjottaa? Kaikki ei niihin tahdo tai pysty ryhmiin eikä kaikilla paikkakunnilla niitä ole.” (H3)

Kristiina Brunila (2011) on tutkinut nuorille suunnattua projektitoimintaa. Hän toteaa erilaisten projektien yhteiskunnassa lisääntyneen ja niillä pyritään korjaamaan yhteiskunnallisia ongelmia. Hän kutsuu tätä projektitapaistumiseksi. Brunila tarkastelee millaista vallan käyttöä ja terapiamaisia piirteitä näihin projekteihin sisältyy, joissa mm. valmennetaan nuorten mielenlaatua vastaamaan työelämän tarpeisiin. Hänen mukaansa näissä projekteissa kiinnitytään ennalta määritettyyn kehitystariinaan, jossa oleellista on tavoitella oikeaa mielenlaatua. Tällöin nuoren tilanne nähdään yhdestä näkökulmasta ja ongelma paikantuu nuoreen itseensä. Se, mikä jää näkökulman ulkopuolelle, ei tule tunnistetuksi.

Tämä sama ilmiö on havaittavissa niissä toimenpiteissä joihin sosiaalityöntekijät aineistossa nuoria ohjaavat. Nuoria ohjataan mm. erilaisiin valmennuksiin joissa heitä pyritään muokkaamaan ja eheyttämään työmaailmaan sopivaksi; oppimaan oma-aloitteisuutta, saamaan parempaa itsetuntoa, hakemaan työtä reippaammin ja olemaan yrittäjämäisempi. Aktivointi ja uusi hallinnan tapa muokkaa

sosiaalityön palveluita normien mukaiseksi ja kaventaa sosiaalityön autonomiaa. Se tarjoaa sosiaalityölle vain yhdenlaisia työmenetelmiä ja sivuuttaa yhteiskunnallisesti merkittäviä esim. eriarvoisuutta tuottavia rakenteita. Toimintaa ohjaa kuin tahtomatta uuden hallinnan agenda, jossa taloudelliset tulokset ja tavoitteet määrittävät työn sisällön. Sosiaalityön päämääränä työntekijäkansalaisuus korostuu. Koska työntekijäkansalaisuuden tavoittelu korostuu, korostuu myös vaatimus nuorten muokkaantumisesta työmarkkinakelpoiseksi. Taloudellinen tehokkuus ohjaa sosiaalityötä puuttumaan ammatillisen koulutuksen suorittaneiden nuorten kanssa niihin puutteisiin, joiden ajatellaan olevan esteenä työllistymiselle: motivaation ja/tai oikean mielenlaadun puuttumiseen. Näiden kahden puutteen ympärillä näytti sosiaalityön tavoitteet määrittävän tavalla, jossa sosiaalityön omasta eetoksesta kumpuavat päämäärät näyttävät hukkuvan.

5.4 Sosiaalityön itsekritiikki aineistossa

Aineistossa nousi esiin haastateltujen kriittinen arvio sosiaalityön aktivoivasta työtoteutuksesta. Sosiaalityön itsekritiikillä tutkimuksessa tarkoitetaan aineistossa nousevaa sosiaalityön työmenetelmiin ja tavoitteen asetteluun kohdistuvaa kriittistä näkökulmaa. Se ilmenee reflektiona mutta myös kritiikkinä itse sosiaalityötä kohtaan. Sosiaalityön itsekritiikki toimi työntekijöille menetelmänä vapautua yksipuolisesta työntekijäkansalaisuuden korostamisesta ja mahdollisesti yksilöllisyyden huomien nuorten tukemisesta.

Sosiaalityön ammatilliseen asiantuntijuuteen liittyy tiiviisti kontekstuaalisuus, jossa kohteena pidetään kansalaista ja hänen elinympäristöään. Tästä näkökulmasta katsottuna sosiaalityön yhtenä tärkeimpänä asiantuntijuuden muotona on kriittinen reflektio, jossa sosiaalityötä lähestytään tutkimusprosessina. Siinä sosiaalityön tietoa tuotetaan arkielämän prosessien tarkastelun kautta. (Sipilä 2011, 20.) Sosiaalityön asiantuntijuuteen kuuluu oman työn kriittinen analyysi, joka pohjautuu paitsi sosiaalityön tieteelliseen traditioon myös työntekijän omaan ammatilliseen kasvuun. (Karvinen 2000, 11.) Sosiaalityön kriittistä tarkastelua pidetään tarpeellisena mm. siksi että se tuottaa asiantuntijuuteen uudenlaista avoimuutta ja pyrkii jäsentämään nopeasti muuttuvia konteksteja. Se tuottaa myös vastapuhetta sosiaalityöhön kohdistuvalle hallinnalle ja työn kapea-alaistumiselle. Siksi se on tärkeä tuoda esiin ja kertoa niistä jännitteistä joita sosiaalityö arjessa kohtaa.

Kriittinen realismi korostaa sosiaalityön kykyä tarkastella omia käytäntöjään kriittisesti ja osata kyseenalaistaa toimintatapojaan. Se tarjoaa tavan käsitteellistää yhteiskunnan kerrostunutta luonnetta

ja tekee näkyväksi yhteiskuntarakenteiden vaikutukset sosiaalityön käytäntöihin ja kannustaa emancipaatioon. (Mäntysaari 2006, 160.) Kriittinen realismi ei ole arvoista ja moraalisisista kysymyksistä vapaata, vaan se pyrkii tekemään näkyväksi rakenteiden merkityksen, muuttamaan ja uudistamaan sosiaalista todellisuutta. (Bhaskar 1986, 187.)

Aineistossa on pohdintaa siitä, onko sosiaalityön käytännöt eettisesti perusteltuja ja edes järkeviä. Vaikka aineistossa työllistymisen merkitys ja aktivointi korostuivat, eivät ne jääneet myöskään ilman kritiikkiä. Julkisjohtaminen ohjasi sosiaalityön orientaatiota mutta myös palveluita. Sosiaalityön omat lähtökohdat joutuivat joustamaan aktivoinnin idean tieltä.

Sosiaalityöntekijöiden itsekritiikki tuo esiin aineistossa aikuissosiaalityön ristiriidat. Itsekritiikki kiinnittyi vahvasti yksipuoliseen työntekijäkansalaisuuden tavoitteluun. Palkkatyön tavoittelu ja motivointi sosiaalityön käytännöissä korostuivat, mutta toisaalta niihin kohdistui myös viiltävää kritiikkiä. Se nousi esiin aineistossa kahdenlaisina kertomuksina. Osassa sosiaalityöntekijät, joko pohivat onko työntekijäkansalaisuuden tavoittelu aina järkevää. Toisissa haastatteluissa se ilmeni tarinoina, joissa sosiaalityöntekijä kertoi toimineensa yksilön omatahtisuutta kunnioittaen piittaamatta aktivoinnin velvoitteesta.

”No nuorisotakuu on ehkä ollut vähän sellainen kakspiippuinen juttu. Jotenkin se et kaikille nuorille tarjotaan toimenpiteitä ja jotenkin siitä alle 25-29-vuotiaasta asiakkaasta on tehty sellainen et se antaa yhteiskunnalle ongelmasignaalin ja meidän pitää siihen puuttua ja tarttua. Heihin pitää kohdentaa resursseja mut se tulee jotenkin puuttuvan tai väärän koulutuksen kautta. Se et yhteiskunta määrittelee heidät sellaisiksi ongelmiksi ja puhuu heistä huolipuheen kautta. Mut samaan aikaan määritteleekö ne nuoret itseensä samalla tavalla? Ja onks sosiaalityössä oikeus määritellä se nuori kauhean ongelmalliseksi? Ja sosiaalityön kyl edellytetään olevan kauhean huolestuneita just näistä nuorista ja pitäis tukea näitä nuoria et ne täyttäis nää yhteiskunnan odotukset.” (H3)

Sitaatissa haastateltava jäsentää sosiaalityössään kohtaamaansa paradoksia kriittisen realismin ja Foucaultlaisen pastoraalisen vallankäytön näkökulmasta. Työntekijä pohtii yhteiskunnan rakenteiden tuottavan ilmiön, johon sosiaalityötä veloitetaan puuttuvan. Samaa hengenvetoon hän sosiaalityön eettisistä lähtökohdista pohtii, onko oikein määritellä nuoret normien kautta ja pyrkiä paimentamaan heidät kohti institutionaalista polkua? Haastateltava kuitenkin hahmottaa uuden hallinnan tavan edellyttävän häntä olemaan huolissaan niistä nuorista, joiden näköala mielekkääseen elämään määrittyy muulla tavalla kuin työntekijäkansalaisuuden kautta.

Toinen tapa, jossa sosiaalityön itsekritiikki ilmeni, olivat tarinat joissa sosiaalityöntekijät kuvasivat, kuinka he olivat toimineet sosiaalityön omista eettisistä lähtökohdista. He olivat pyrkineet kunnioittamaan nuoren omatahtisuutta sekä tukea ja auttaa enemmän kuin pakottaa ja rangaista.

”Eihä sosiaalityö mene kuin tuolla tehtaalla että joka päivä tiedän mitä tarkkaan ottaen teen. Kun tää on tällaista kaaoksesta selviimistä. Vaikka eihän tätä työtä voida mitata silleen kun esimerkiksi tuossa tehtaalla mitataan et paljonko se kone paperia suoltaa tunnissa. Mut kyllä ne vaan haluaa mitata samalla tavalla... Kyl mie välillä viittaa kintaalla näille tavoitteille kun tuolilla istuu joku ihan rapakunnossa oleva asiakas ja kaikesta näkkee et eihän tää nyt mihinkään pääse tai missään toimenpiteessä pysy. Et kyl niinku kaikis jotenkin pitää pitää silmällä sitä et tavote on auttaa tai niinku parantaa asiakkaan tilannetta. Et onhan täs vuosie varrella nähty sitäki et tässä nyt kyl kunnan menot säästyy mut ei tästä mittään tule. Mie muistan tosi kauan sitte ku mie aattelin siit pitkään asiakkaana olevasta tyypistä et nyt kyl survotaan hänet pajalle. Sit se tyyppi tuli vastaanotolle huppu ja aurinkolasit päässä ja reppu selässä. Hää ei vastannut oikein kysymyksiin muute kuin olkapäitä kohauttelemalle. Se oli niinku oikeesti jotenkin pelottava oloinen Mie en sit kuitenkaa häntä laittanut mihinkään kun hänest tuli jotenki sellane olo et tää on joku Pekka Eric Auvinen tai joku näistä pommimies tai koulusurmaaja ja joka kostoks minnuu ja yhteiskuntaa vastaan vie pajalle reppusaan pommin... et otanks mie sen riskin et pakotan tän selväst mt-ongelmaisen pajalle jossa se vaan ahistuu entistä enemmän ja tekkee itelleen tai toisille jotain? Niin et kai mie tuossa tilanteessa toimin sosiaalityön omista arvoista. Mut et kyl se vaikeeta on toteuttaa sitä ihan sosiaalityötä itseltään. (H1)

Aineistosta kumpuava sosiaalityön käytäntöihin kohdistuva itsekritiikki on mielenkiintoinen ja tärkeä sosiaalityön autonomian näkökulmasta. Se ilmentää sosiaalityön pyrkimystä toteuttaa sosiaalityötä omista profession lähtökohdista ja se on haastateltujen mielestä tärkeä asiantuntijuuden toteuttamisen kannalta. Tulkintani on, että sosiaalityön hallinnan kriittinen tarkastelu auttaa sosiaalityöntekijöitä havaitsemaan työhön vaikuttavat mekanismit ja taustaoletukset, jotka kapea-alaistavat sosiaalityötä.

Siksi sosiaalityön käytäntöjen kriittinen tarkastelu mahdollistaa ja vapauttaa sosiaalityöntekijät toteuttamaan sellaista sosiaalityötä, joka irtautuu manageristisesta hallinnasta. Siinä nähdään sosiaalityön tavoitteet, nuoren tilanne ja tulevaisuus irtautuneena aktivoinnista, riskipolitiikasta ja yksioikoisesta työntekijäkansalaisuuden tavoittelusta. Oman työn kriittinen tarkastelu kirkastaa sosiaalityön omista arvoista ja ammatillisuudesta nousevan sosiaalityön, jossa nuoren tulevaisuutta ei peilata vain palkkatyön ja työntekijäkansalaisuuden kautta.

6. LOPUKSI

Tutkimuksen lähtökohtana on, ettei sosiaalisessa todellisuudessa havaittavaa ilmiötä voida ymmärtää vain yhden tieteen alan näkökulmasta vaan se edellyttää erilaisten merkityssidonnaisuuksien selvittämistä ja näkyväksi tekemistä. Ammatillisen koulutuksen suorittaneet nuoret, jotka eivät ole työllistyneet, päätyvät aikuissosiaalityön piiriin. Heissä realisoituu usein yhteiskunnan poliittis-ideologinen ja koulutusmarkkinoiden muutos, joka tuottaa ennakoimattoman ja hankalan aseman nuorille. Aikuis-sosiaalityön tehtäväksi lankeaa haasteen ratkaisu ja asiakkaiden aktivointi. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tarkastella kriittisen realismin näkökulmasta, millaista on sosiaalityön asiantuntijuus ja autonomia näiden nuorten kanssa ja kuinka sosiaalityön asiantuntijuus jäsentyy ja millaista on sen autonomia..

6.1 Johtopäätökset tutkimuksesta

Kriittisen realismi tutkimuksessa on tarkoittanut kahta asiaa. Ensiksi havaittava ilmiö ammatillisen koulutuksen suorittaneista nuorista, joilla ei vaikuta olevan edellytyksiä työllistyä, ovat syntyneet yhteiskunnan erilaisten mekanismien tahattomana lopputuloksena – silmänkääntötempuna, jossa hyvää tarkoittaen pyritään paimentamaan kaikki nuoret institutionaaliselle polulle, mutta joka tuottaa sosiaalityön omista premisseistä katsottuna vaikean ja ristiriitaisen haasteen. Toiseksi kriittinen realismi näkyy tutkimuksen argumentatiivisena perustana, jossa tarkastellaan sosiaalityöhön ja sen autonomiaan vaikuttavia hallinnan keinoja ja sitä kuinka se on muuttanut ja kaventanut sosiaalityön autonomiaa ja miten sosiaalityö näyttäytyy todellisuudessa. Kriittinen realismi myös kuvaa omaa itseymmärrystäni tutkijana ja tutkimuksen luonteesta. Se on myös ohjannut aineiston tulkintaani. Esitän johtopäätökset kudelmana siitä, millaisena sosiaalityön asiantuntijuus muodostuu uudenlaisen hallinnan ajassa ja millaisia mahdollisuuksia se käytäntöön tarjoaa.

Yhteiskunnalliset puitteet ovat tuottaneet nuorille tilanteen, jossa aikuistuminen tarkoittaa institutionaalista elämänpolkua, joka toisaalta sallii yksilölliset ja henkilökohtaiset valinnat mutta samaan aikaan institutionalisoi vahvasti elämänkulkua peruskoulun jälkeisestä kouluttautumisesta ammattiin ja työelämään. (Buchmann 1989.) Se sisältää yhteiskunnallisen lupauksen nuorille, joka ei näytä toteutuvan siitä huolimatta, että nuori on uskollisesti kulkenut institutionaalista polkua. Lupauksessa on

kyse siitä, että jokainen pystyy koulutuksen kautta hankkimaan työpaikan, säällisen toimeentulon ja työntekijäkansalaisuuden. Lupaus koostuu yhteiskunnallisista mantroista, joita nuorille hoetaan. Koulutus - mikä tahansa koulutus ratkaisee ongelmasi! Jos näin ei käy, niin työ – mikä tahansa palkkatyö, ratkaisee ongelmasi!

Yhteiskunnan koulutuskuri tuottaa ilmiön, jossa kouluista valmistuu nuoria, joilla ei ole työmarkkinoiden vaatimia edellytyksiä työllistyä Heillä ei arvioida olevan motivaatiota alalle, työn vaatimaa ammattitaitoa tai mielenlaatua. He joutuvat epäedulliseen asemaan koulutusta ja oikeaa asennetta korostavassa yhteiskunnassa. Työelämä edellyttää paitsi työssä osaamista mutta myös joustavuutta, laaja-alaisuutta, yrittäjämäistä suhtautumista itseensä, halua kehittää itseään, kykyä jäsentää tietoa, ajatella itsenäisesti ja luovasti jne.

Ammatillisen koulutuksen suorittanut, mutta työelämän ulkopuolella oleva nuori, joutuu kohtaamaan yhteiskunnan odotukset nopeasta työllistymisestä. Heidät arvioidaan aikuissosiaalityössä olevan nuorten asiakkaiden kermaa ja odotukset nopeasta työllistymisestä ohjaavat sosiaalityöntekijöiden työtä. Jos työllistymistä ei tapahdu pian, nämä nuoret päätyvät erilaisten palveluntuottajien toimenpiteiden kohteeksi. Sosiaalityön näkökulmasta näiden nuorten auttaminen näyttäytyy vaikeana ja siihen sisältyy moraalisia ja eettisiä jännitteitä.

Julkisten palveluiden tuotantoon kuten sosiaalityöhön kohdistuu uudenlaista hallintaa, jota mm. Kyösti Raunio (2002) kuvaa manageristisena hallintana. Monet muutkin tutkimukset vahvistavat sen, että uusi julkisjohtamisen malli pyrkii muuttamaan julkiset palvelut toteutetuksi ja johdetuksi yksityiseltä sektorilta omaksuttujen toimintatapojen mukaan ja valtion virastot ja kuntien palveluntuottajat toimivat kuin liiketoimintaa harjoittavat yritykset. (Linden 2010, 110.) Julkisjohtamisen mallin omaksuminen on sisältänyt ajatuksen että julkiset palvelut ovat tehottomia, kalliita ja tuhlailevia. Siksi niitä tulee johtaa kuin voittoa tavoittelevaa yritystä ja työntekijöiden on osoitettava tuottavuutta ja tehokkuutta. Rakenteiden tulee olla joustavia ja ketteriä ja palveluiden tehokkaita ja kannustavia. Tämä uuden hallinnan tapa levisi paitsi sosiaali- ja terveydenhuoltoon mutta myös koulutukseen. (Hänninen 2010)

Manageristinen tapa hallita on tuottanut sektoroituneita ja erillisiä palveluita, joiden ajatellaan palvelevan paremmin yksilöiden erilaisia tilanteita. Se on retoriikaltaan houkuttelevaa ja luo kuvaa, jossa eriytyneet markkinat palvelevat joustavasti kuluttajien erilaisia yksilöllisiä tilanteita. (Eräsaari 2006, 90.) Uusi hallinnan tapa on tarkoittanut mm. aktivointipolitiikan omaksumista, jossa tavoitteena on tehokkaasti ohjata työttömät pois sosiaaliturvan piiristä. Aktivointipolitiikka sosiaalityössä korostaa utilitaristista eetosta, jossa työn arvoina ovat mm. vaikuttavuus ja tehokkuus. (Niemi 2008, 127-128)

Tämä ilmapiiri ei tue aikuissosiaalityön omista lähtökohdista nousevaa perustyötä. (Kankainen 2012, 87.) Sosiaalityön autonomia on kuitenkin eettisesti kestävä sosiaalityön edellytys. Siksi sosiaalityön sisällön määrittäminen utilitaristisesta eetoksesta on heikentänyt sosiaalityön autonomiaa. (Raunio 2011, 122.)

Uusi julkisjohtamisen ilmapiiri ja sen mukanaan tuoma työn tekemisen kulttuurin ja orientaation vaikutus, ovat nähtävissä myös tämän tutkimuksen aineistossa. Aineistossa sosiaalityö näyttää kapealalaisena ja työvoima- ja riskipolitiikalle alisteisena. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä korostuu työntekijäkansalaisuuden tavoittelemiselle otollisen ilmapiirin luominen. Näin ollen eettisten ja sosiaalityön omien päämäärien väliin on tunkeutunut yhteiskunnallisen tehokkuuden ja taloudellisen ajattelun maksimoinnin tavoite. Perspektiivi on kaventunut ja sosiaalityön liikkumatila vähentynyt, sillä työ on kahlittu tavoittelemaan työntekijäkansalaisuutta. Palkkatyö on aktivoivan sosiaalityön näkökulmasta ratkaisu kaikkeen nuoren mahdolliseen tuen tarpeeseen. Kun sosiaalityö on kahlittu tavoittelemaan työntekijäkansalaisuutta, myös sosiaalityön asiantuntijuus kaventuu.

Työntekijöiden ammattitaito tulee näkyväksi vuorovaikutuksessa nuoren kanssa. Koulutusjärjestelmä tuottaa aikuissosiaalityön näkökulmasta ongelman, jossa sosiaalityön asiakkuuteen tulee työmarkkinoille heikosti valmentautuneita nuoria, joilta puuttuu paitsi ammattitaitoa myös työelämävalmiuksia. Kun sosiaalityön kohtaamat ongelmat ovat haastavia ja vaikutusmahdollisuudet pirstaleisessa palvelujärjestelmässä rajalliset, korostuu sosiaalityön institutionaalinen ja individualistisreformistinen tehtävänanto. Sosiaalityö määrittyy uudestaan siinä, kuinka hyvin se onnistuu maanittelemaan nuorta haluamaan työntekijäkansalaisuutta ja työ tähtää nuoren saattamiseen palkkatyöhön.

Tämä todentuu aineistossa motivoinnin merkityksen korostumisena sosiaalityön asiantuntijuuden olennaisena orientaationa. Työntekijäkansalaisuuden korostuminen heijastaa sosiaalityön institutionaalisen tehtävänannon ja aktivointipolitiikan korostumista sosiaalityön käytännöissä. Toisena sosiaalityön asiantuntijuuden orientaationa aineistosta nousi kansalaiskasvatus. Sosiaalityön tehtävänä on integroida kansalaisia yhteiskuntaan ja pois joutilaisuudesta. Se tapahtuu aineiston valossa pastoraalisena, paimentavana vallankäyttönä, jossa sosiaalityöntekijät pyrkivät kasvattamaan nuorista työllistymisestä ja omasta suoriutumisestaan vastuuta kantavia kansalaisia, jotka pystyvät järkipäisesti hahmottamaan oman tulevaisuutensa ja ymmärtävät palkkatyön merkityksen. Tätä kasvatusta tehostettiin tarvittaessa toimeentulotuen perusosan alentamisella.

Nuorten maanittelussa ja kansalaiskasvatuksessa, tiivistyy sosiaalityön uudelleen määritelty asiantuntijuus, joka on vieraantunut siitä asiantuntijuudesta, jota esim. sosiaalityö tieteenä korostaa. Asiantuntijuus sosiaalityössä näyttävät listana ominaisuuksia, joita sosiaalityöntekijällä odotetaan

olevan. Kun kyse on siitä, kuinka hyvin sosiaalityöntekijä pystyy virittämään nuoressa muutoshalukkuuden, määrittäyty sosiaalityön asiantuntijuus suorittavana työnä ja henkilökohtaisena kykynä määrittellä nuorta hakeutumaan palkkatyöhön. Mitä paremmin sosiaalityöntekijä osaa neuvotella asiakkuuden reunaehdoista ja motivoimaan nuorta, sen parempi sosiaalityöntekijä on hallinnan ja aktivoinnin näkökulmasta.

Sosiaalityöntekijästä tulee köyhän miehen sarasvuo, jonka korkein tavoite työssä on saada halu palkkatyöhön roihuamaan nuoren rinnassa. Nuoren on taas osoitettava sosiaalityöntekijälle halukkuutta muutokseen. Motivaation puuttuminen tulkitaan esteeksi sosiaalityön työskentelylle ja tekee siitä keinottoman. Aineiston valossa ne nuoret, joilla sosiaalityöntekijä ei havainnut motivaatiota, täsmentyivät herkästi sellaiseksi nuoreksi, jota ei voinut auttaa sosiaalityön keinoin. Sosiaalityön asiantuntijuutta kannatti suunnata heihin, joilla oli luontaista motivaatiota työllistymisen kannalta toivottuun muutokseen. Heistä saatava tuotto-odotus oli aktivointipolitiikan kannalta korkeampi kuin muutokseen motivoitumattomasta nuoresta.

Tapa hahmottaa nuoren tilanne ongelmallisena motivaation puuttumisen tai oikeanlaisen mielentilan suhteen on ristiriidassa sosiaalityön eettisistä lähtökohdista. Kristiina Brunilan (2011) mukaan käyttäytymistä muokkaava eetos on yleistynyt tapana nähdä nuoret, jotka ovat työelämän tai koulutuksen ulkopuolella. Yhteiskunta tulkitsee näillä nuorilla olevan elämässä "häiriötila" tai "ongelma", joka voidaan korjata ja eheyttää terapeuttisella työllä. Nuoren ongelman nimeäminen tarkoittaa Brunilan mukaan viranomaisen näkökulman kapea-alaistumista nuoren tilanteeseen. Katse kääntyy yksilön itseensä ja hänen puutteisiinsa, kuten aineistossa korostuneeseen motivaation tai yrittäjämäisen asenteen puuttumiseen. Tämä näkökulma sisältää viestin, jossa yhteiskunnalliset ongelmat mielletään yksilöstä itsestä johtuviksi ja se jättää huomiotta kaiken muun. Nuori itse ei pysty vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa vaan sitä säätelevät eri viranomaiset. Myös Tuija Kotiranta (2008, 169) on väitöskirjassaan tuonut esiin, että harjoitettava aktiivinen sosiaalipolitiikka on konatiivista, yksilöiden tunteen pureutumista ja aktiivisen motivaation kutsumista yksilöistä, jossa pyritään saamaan kansalaiset haluamaan mitä tahansa työtä.

Sosiaalityölle säilytetty kansalaisuuskasvatus, jossa pyritään minimoimaan riskit ajautua marginaaliin, vieraannuttaa sosiaalityön sen omasta eettisestä perustasta. Siinä nuorta lähestytään riskien hallinnan näkökulmasta ja työ määrittäyty korjaavana, eheyttävänä ja motivaatiota korostavana. Se ei kysy, mistä motivaation puuttumisesta on kyse. Se ei kysy, ovatko työelämän odotukset kohtuuttomat. Sosiaalityöntekijät ymmärtävät tämän päivän työelämän olevan vaativaa ja edellyttävän hyvää itsetuntoa ja yrittäjämäistä asennetta. Jos sellainen tulkitaan esteeksi työntekijäkansalaisuuteen, tueksi tarjotaan toimenpidettä, jossa toivottua mielenlaatua harjoitellaan ja nuori muokkaantuu työelämäänsä paremmin

sopivaksi. Brunila (2011) kutsuu tätä terapisoituneeksi vallan käytöksi. Sosiaalityössä terapisoitunut tapa nähdä nuoret eheyttämisen kohteena sivuuttaa sen näkökulman, jossa pohditaan voiko työelämä muuttua toisenlaiseksi tai onko oikein että vain tietynlaisen mielenlaadun omaava voi työllistyä? Se ei ymmärrä, että nuoren suhde työhön tai ymmärrys työn merkityksestä, voi olla toisenlainen. Se ei ymmärrä sitä, miten lannistavaa työnhaku tai toimenpiteestä toiseen vellominen voi olla ja että riittävän monta kertaa pettyessä voi nuori ajatella, ettei työelämä vain ole häntä varten. Kapea-alainen ja terapeutin sosiaalityö ei myöskään tunnusta sitä, että koulutuksesta huolimatta nuorten elämää voi sävyttää erilaiset katkokset työssä tai ylipäätään palkkatyön riittäminen kaikille.

Aineistossa nousee esiin vastapuhe, joka ilmentää sosiaalityön anarkiaa uutta hallinnan tapaa vastaan. Vaikka sosiaalityöntekijät vaikuttavat mukautuneen aktivointipolitiikkaan ja toteuttavat sitä käytännön työssään, nousee aineistossa esiin sosiaalityön itsekritiikki, jossa kyseenalaistetaan aktivointipolitiikan mielekkyys. Se ilmeni aineistossa joko aktivoinnin kriittisenä pohdintana tai tarinoina, jossa sosiaalityöntekijä kertoi toimineensa toisin kuin aktivointipolitiikka edellytti. Esiin tuotu itsekritiikki on sosiaalityön autonomian puolustuspuhe uutta hallintaa vastaan ja on siksi sosiaalityön autonomian kannalta merkityksellinen. Se avaa sosiaalityölle mahdollisuuden toteuttaa sosiaalityötä sen omista eettisistä lähtökohdista ja vapauttaa sen manageristisesta hallinnasta.

6.2 Pohdintaa

Työmarkkinat edellyttävät voimavaroja, joissa nuori pystyy tuotteistamaan itsensä – tekemään itsestään ja osaamisestaan houkuttelevaa ja muokkaamaan sitä eri työnantajien tarpeita vastaamaan. Näyttää siltä, että yhteiskunnan kehityksen silmäkääntötempuna koulutusmyllystä tipahtaa kokkeja jotka eivät pysty pilkkomaan vihanneksia, koneistajia jotka eivät pysty hitsaamaan ja tarjoilijoita jotka eivät pysty asiakaspalveluun. Heillä ei ole motivaatiota tai työelämän vaatimaan yrittäjämäistä asennetta, joutavaa mielenlaatua eikä kykyä brändätä itseään työnantajille houkuttelevaksi. Sosiaalityölle on tehtäväksi osoitettu eheyttää nämä nuoret ja kasvattaa heistä nopeasti ja tehokkaasti työntekijäkansalaisia, jotka ottavat vastuun omasta suoriutumisestaan.

Manageristinen hallinta on muuttanut yhteiskunnan poliittis-ideologista ilmapiiriä. Se on kyseenalaistanut eri profesioiden itseoikeutettua toimintaa ja korvannut ne utilitaristisilla toimintatavoilla. Sosi-

aalityön itsearvoinen oikeutus ja laajempi näkökulma vaikuttavat jääneen taka-alalle työntekijäkansalaisuuden tavoittelussa. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa sosiaalityön professioita kyseenalaitetaan ja korvataan hyödyn, tehokkuuden ja taloudellisuuden ideologialla.

Sosiaalityölle on manageristisessa hallinnassa osoitettu tehtäväksi vaikeasti työllistyvien saattaminen palkkatyöhön. Kansalaisten aktivointi sosiaalityössä vaikuttaa olevan hallinnan muoto. Se on tuonut korostuneesti työllisyyspolitiikan sosiaalityön tavoitteeksi. Nämä yhteiskunnalliset näkemykset eivät anna tilaa sosiaalityön omista lähtökohdista ja eettisistä periaatteista tehtävälle työlle. Sosiaalityöntekijän velvollisuudeksi muodostuu työllistymisen merkityksen korostaminen. Tämä vastuu velvoittaa sosiaalityöntekijää luomaan ilmapiirin jossa työntekijäkansalaisuuden tavoittelu on ainoa vaihtoehto ja sulkee pois muunlaiset tavat kokea osallisuutta yhteiskunnassa.

Sosiaalityöntekijät vaikuttavat mukautuneen aktivointipolitiikan ja uuden hallinnan agendaan. Työntekijäkansalaisuuden tavoittelu korostuu nuorten kohtaamisissa ja siihen pyritään johdattelemalla nuoria ja/tai pyrkimällä muuttamaan yksilön mielenlaatua työmarkkinoiden tarpeisiin sopivaksi. Uusi hallinnan tapa pitää sisällään vahvan viestin, jossa työntekijäkansalaisuudesta syrjään jääminen on yksilön itsensä aiheuttama. Muuttamalla työelämän ulkoisiin tarpeisiin paremmin sopivaksi ja motivoitumalla työnhakuun, hän pystyy työllistymään ja lunastamaan legitiimin tavalla olla täysivaltainen kansalainen.

Samalla jää huomiotta mm. yhteiskunnan eriarvoistavat vaatimukset ja odotukset, työhaun raadollisuus ja sen ettei kilpailuille työmarkkinoille kelpaa vähemmän kyvykkäät tai niukasti resurssoidut kansalaiset. Se ei vaadi työelämää muuttamaan, mutta se vaatii sinne pyrkivää nuorta muuttamaan. Sosiaalityö sortuu hyväksymään tämän. Se näkee työllistymisen esteet motivaation tai oikean mielenlaadun puuttumisena. Näihin pyritään vastaamaan joko maanittelemalla tai auttamalla löytämään erinomaisuuden eetos itsestään. Sen sijaan että sosiaalityö avaisi vaihtoehtojen ikkunoita nuorten tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin olla merkityksellinen, jäävät nuoret itsestään ja odotetusta muutoksesta yksin vastuuseen. Nuori on vastuussa omasta selviytymisestään mutta myös epäonnistumisestaan. Sosiaalityön tulisi rohkeasti vapautua kapeutuneesta ja työllistymiseen keskittyvästä tavasta tehdä nähdä nuoren ammatillisen koulutuksen suorittaneen todellisuus ja tunnustaa yksilöiden ainutkertaisuus.

Sosiaalityöntekijöiden itsekritiikkissä on sosiaalityön mahdollisuus. Se vapauttaa työntekijät ulkopuolelta tulevasta hallinnasta. Itsekritiikki on käytännön anarkiaa jatkuvalla aktivointipolitiikalle. Siinä sosiaalityö nousee puolustamaan sen omista lähtökohdistaan toteutettavaa työtä ja irtautuu ma-

nageristisesta hallinnasta. Myös kriittinen realismi tarjoaa sosiaalityölle mahdollisuuden. Tiedostamalla työssään sosiaalisen, taloudellisen, politiikan ja rakenteiden vaikutuksen sosiaalityön hallintaan ja kansalaisten arkeen, avautuu sosiaalityölle emansipovia käytäntöjä. Kriittisen realismin mukainen ajattelu auttaa tunnistamaan sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavia mekanismeja, jotka tuottavat sosiaalityöhön ulkoa tuotettuja käytäntöjä, jotka toimivat ulkopuolisen hallinnan välineinä. Se pystyy tekemään näkyväksi aktivointipolitiikan hegemonisen aseman sosiaalityössä ja haastamaan sen käytäntöjä.

Sosiaalityön autonomia on keskeinen asia sosiaalityötä toteutettaessa ja ulkopuolelta tuleva uuden hallinnan kulttuuri tekee sosiaalityöstä kapealaista. Siksi sosiaalityötä ei voida valjastaa toteuttamaan sellaisia yhteiskunnallisia tavoitteita, joita asetetaan esim. aktivointipolitiikan tai institutionalisoidun elämän polun näkökulmasta. Sosiaalityön eettinen periaate ihmisarvon kunnioittamisesta ja yksilöiden ainutkertaisuudesta, pitää sisällään mahdollisuuden omatahtisuuteen ja vaihtoehtoiisiin tapoihin olla täysivaltainen kansalainen Toisaalta sosiaalityön tulee rohkeasti nousta vastustamaan sellaista työelämää, jonne kelpaavat vain kyvykkäät, pärjäävät ja tietynlaisen mielenlaadun omaavat nuoret.

Siinä vaiheessa kun sosiaalityöntekijä kyseenalaistaa yksipuolisen työntekijäkansalaisuuden tavoittelun, maanittelun ja kansalaisuuskasvatuksen, avautuu tämän tutkimuksen mukaan sosiaalityön käytäntöihin vaihtoehtoinen näkökulma. Siksi sosiaalityön itsekritiikki on tärkeää. Se vapauttaa sosiaalityöntekijän toteuttamaan sosiaalityötä, joka ei ole valjastettu toteuttamaan eri poliittisten ja yhteiskunnallisten ryhmien intressejä vaan antaa mahdollisuuden tehdä sosiaalityötä, joka kumpuaa omasta ammatillisesta perustasta. Siksi sosiaalityössä tulee rohkaistua itsekritiikkiin ja tarkastella todellisuutta kriittisen realismin näkökulmasta. Sosiaalityön tulee haastaa yksipuolinen aktivointi ja fasilitoida nuorille erilaisia vaihtoehtoja - eikä vain vaatia valitsemaan ruton ja koleran väliltä.

Koska sosiaalityön itsekritiikissä piilee sosiaalityön emansipoiava mahdollisuus, olisi sen tarkempi tarkastelu jatkotutkimuksessa mielenkiintoista. Monenlaiset jatkokysymykset nousivat esiin sosiaalityön hallinnasta ja itsekritiikistä. Millaiset rakenteet tukevat ulkopuolisesta hallinnasta irtautuvaa sosiaalityötä ja millaisia mahdollisuuksia se tulevaisuudessa voi avata sosiaalityölle? Samoin olisi mielenkiintoista tarkastella, miten työssä pystyy edistämään sosiaalityön altistamista kriittiselle tarkastelulle, joka paljastaisi hallinnan mekanismeja ja tekisi ne näkyväksi. Sosiaalityö näyttäytyy ajoittain ammattina, joka mukautuu uuden hallinnan vaatimuksiin ja sääntelyyn silloinkin kun tekijät suhtautuvat siihen kyynisesti. Mikä tekee sosiaalityöstä mukautuvan ulkopuoliseen hallintaan?

Olen viehätynyt Tuomas Nevanlinnan (1999) kehittämästä sivutuotteistetusta maailmasta. Siinä vain tehokkuutta ja vaikuttavuutta tavoitteleva organisaatio ei koskaan voi olla tehokas ja vaikuttava. Ne

ovat Nevanlinnan logiikan mukaan aina vain sivutuotteita silloin, kun tavoitellaan arvokkaita asioita kuten ihmisarvon kunnioittamista, armollisuutta, tasa-arvoa - ja sosiaalityötä, joka on irtaantunut ulkopuolelta tulevasta hallinnasta ja toteuttaa omasta eettisistä lähtökohdistaan tehtävää työtä.

LÄHTEET:

Aaltonen, S. & Lappalainen, S. 2013. Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus (110-127).

Alhanen, K. 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault`n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.

Archer, M. 2003. Structure, Agency and the Internal Conversation. Cambridge: Cambridge University Press.

Archer, M. 2007. Making our Way through the World. Human Reflexivity and Social Mobility. Cambridge: Cambridge University Press.

Bansel, P. 2007. Subjects of Choice and Lifelong Learning. International Journal of Qualitative Studies in Education. 20:3. (283-300).

Bhaskar, R. 1975. A Realist Theory of Science. Leeds: Leeds Books.

Bhaskar, R. 1979. A Realist Theory of Science. 2. painos. Brighton : Harvester Press.

Bhaskar, R. 1986. Scientific Realism and Human Emancipation. Lontoo: Verso.

Broadfoot, P. 1996. Education, Assessment and Society. A Sociological Analysis. Buckingham: University Press.

Brunila, K. 2011. Mielentilan markkinoilla. Rikostaustaisten nuorten aikuisten koulutus, ohjaus ja kuntoutus. Nuorisotutkimus 2/2011. (81-94).

Brunila, K. 2013. Tavoitteena mielentilan oikein hallinta – yhteisvastuusta yksilölliseksi taloustalokohenkiseksi vastuuksi. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus. (236-254).

Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. 2013. Avauksia ammatilliseen koulutukseen ja yhteiskunnallisiin erontekoihin. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus.(8-16).

Buchmann, M. 1989. The Script of Life in Modern Society. Entry in Adulthood on a Changing World. Chicago: The University of Chicago Press.

Cohen, P. 2006. Re-Doing the Knowledge: Labour, Learning and Lifestories in Transit. Journal of Education and Work 19, no. 2. (109-120).

- Castel, R. 1991. From Dangerousness to Risks. Teoksessa G. Burchhell, C. Gordon & P. Miller (toim.) *The Foucault Effects: Studies in Governmentality*. Hemel Hempstedt: Harvester Wheatsheaf.
- Danermark, B. 2001. *Interdisciplinary Research and Critical Realism – The Example of Disability Research*. Örebro: Swedish Institute for Disability Research Örebro University.
- Dominelli, L. 2002. Anti-oppressive Practice in Context. Teoksessa R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (toim.) *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. (3-19).
- Epstein, L. 1999. The Culture of Social Work. Teoksessa A. Chambon, A. Irving & L. Epstein (toim) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press. (3-26).
- Eräsaari, L. 2007. New Public Management on julkisen sektorin vääryyksien isä. Teoksessa T. Helne & M. Laatu (toim) *Vääryyskirja*. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus. (24-42).
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerrus.
- Esping-Andersen, G. 2009. *The Incomplete Revolution. Adapting to Woman`s new roles*. Cambridge: Polity Press.
- Foucault, M. 1983. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Harrikari, T. 2008. Riskillä merkitys. lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusseura julkaisuja 87. Helsinki: Hakapaino.
- Harrikari, T. & Hoikkala, S. 2008. Nuorten hyvinvointipolitiikka - pahoinvointiin puuttumista ja riskien hallinnointi. Teoksessa M. Autio, K. Eräranta ja S. Myllyniemi (toim.) *Polarisoitava nuoruus*. Helsinki: Hakapaino Oy. (150-160).
- Heiskala, R. 2003. Instituutiot, sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan rakenteellinen muutos. Teoksessa H. Melin & J. Nikula (toim.) *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino. (15-28).
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja Kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Hänninen, S. 2010. Jakovaltiosta kilpailuvaltioon. Teoksessa S. Hänninen, E. Palola & M. Koivunurmi (toim.) Mikä meitä jakaa? Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.(80 -108)
- Hänninen, S. & Karjalainen, J. 2007. Tarve harkinnassa. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & K-M. Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty. Helsinki: Stakes. (157-191).
- Isopahkala-Bourret, U. 2013. Hyvä suoritus! Osaamislähtöisten arviointikäytäntöjen soveltaminen ja seuraukset. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus. (47-62).
- Isopahkala-Bourret, U. & Lahelma, E. 2014. Educating Worker-Citizens: Visions and Divisions in Curriculum Texts. Journal of Education and Work Vol 27 Issue 1. (91-109).
- Juhila K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ka paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. 2008. Aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. (14-45).
- Juhila, K. 2009. Sosiaalityön selontekovelvollisuus. Janus vol 17. nro 4/2009. (297-312).
- Juhila, K. & Jokinen, K. 2008: Jännitteitä ja suuntaviivoja aikuisen sosiaalityössä. Teoksessa A. Juhila & K. Jokinen (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. (110-135).
- Julkunen, R. 2008. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, T. 2001. Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa T. Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. (60-69).
- Järvinen, T. & Vanttaja, M. 2006. Koulupudokkaiden työurat. Yhteiskuntapolitiikka 71/2006. (509-519).
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. 2008. Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: Hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa. Teoksessa M. Autio, K. Eräranta ja S. Myllyniemi (toim.) Polarisoitava nuoruus.Helsinki: Hakapaino Oy (140-149).
- Karvinen, S. 1996. Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 34. Kuopio: Kuopion yliopisto.

- Karvinen, S. 2000. Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopisto SoPhi. (7-31)
- Kankainen, L. 2012 Aikuissosiaalityön haasteet – Institutionaalinen näkökulma kehittämishankkeiden kuvaamaan sosiaalityöhön. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto.
- Keskiatalo, E. & Karjalainen, V. 2013. Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskiatalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Tampere: Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy. (7-18).
- Keskiatalo-Foley, S. , Komulainen, K. & Naskali, P. 2007. Yrittäjämинуuden sukupuoli koulutuksessa. Kasvatus 2/2007 (110-121).
- Kettunen, P., Jalava, M., Simola, H. & Varjo, J. Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden etsintään. Koulutuspolitiikka hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki.
- Kivinen, O., Ahola, S. & Hedman, J. 2001. Expanding Education and Improving Odds? Participation in higher Education in Finland in the 1980s and 1990s. Acta Sociologica 2001 44:2. (171-182).
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimusprosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökoh-tiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus (70-85).
- Komonen, K. 2001. Työnmoraalista koulutuksen moraliin. Teoksessa T. Kuure (toim.) Aikuistumi-sen pullonkaulat. Nuorisotutkimusverkosto. (70-85).
- Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto.
- Kuorikoski, J. & Ylikoski, P. 2006. Kausaliteetti ja kriittinen realismi. Sosiologia 1/2006. (1-13).
- Kuvaja, A. 2011. Työttömien työnhakumotivaatio ja motivointi: Sosiaalitoimen työvalmentajien nä-kökulmia. Helsingin yliopisto. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaattitutkimus.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, P. 2006. Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa P. Kuusela & V. Niitanen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. UNIPress Ab.

- Lappalainen, K. & Hotulainen, R. 2007. "Jospa sitä joskus saisi oikeita töitä" - Seurantatutkimus peruskoulussa arvioitujen tukitarpeiden yhteydestä nuorten koulutukseen ja työhön sijoittumiseen. *Kasvatus* 3/2007. (242-256).
- Lappalainen, S., Mietola, R. & Lahelma, E. 2010. Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaan ohjaus. *Nuorisotutkimus* 28:1. (39-51).
- Layder, D. 2006. *Understanding Social Theory*. London: SAGE Publications.
- Lumberly, M., Charles, M., Christopherson, J. & Eadie, T. 2000. The Control of British Social Work Education: European Comparisons. *European Journal of Social Work* 3/2000. (269-282).
- Liukko, E. 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 9/2006.
- Liukko, E. 2009. Perussosiaalityön mahdollisuuksia –helsinkiläisten projektien näkökulmia sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin. Helsingin yliopisto. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus.
- Kankainen, L. 2012. Aikuissosiaalityön haasteet. Lisensiaattitutkimus: Tampereen yliopisto.
- Miller, P. & Rose, N. 2010. *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.
- Müller, W. & Gangl, M. 2003. *Transitions from Education to Work in Europe. Integration of Youth into EU Labour Markets*. Oxford: University Press.
- Myrskylä, P. 2012. *Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* Helsinki: Elinkeinoelämän Valtuuskunta.
- Mänttari-van der Kuip, M. 2015. *Work-related Well-being among Finnish Frontline Social Workers in an Age of Austerity*. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Mäntysaari, M. 2006. Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) *realismin haaste sosiaalitieteissä*. UNIPress. (137-162).
- Mäntysaari, M. 2007. Syrjiikö sosiaalityö. Teoksessa T. Helne & M. Laatu (toim) *Vääryyskirja*. Vammala: Vammalan kirjapaino. (115-132).
- Nevanlinna, T. 1999. *Hyväkuntoisena taivaaseen*. Jyväskylä: Gummerrus.
- Niemelä, P. 2010. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön vastuunjako? *Janus* vol. 18 (1) 2010. (61-69).
- Niemi, P. 2008. Priorisoinnin eettisestä perustasta sosiaalialalla. Teoksessa P. Niemi & T. Kotiranta (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Gaudeamus. (100-145).

- Niskala, A. 2008. Salatusta suhteesta kahden kimppaan - Analyysi sosiaalityön suhteen rakentumisesta. Lapin Yliopisto. Väitöskirja.
- Payne, M. 2005. Modern Social Work Theory. Hampshire: Pelgrave Macmillan.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987- tutkimusaineiston valossa.
- Pease, B. 2010. Challenging the Dominant Paradigm: Social Works Research, Social Justice and Social Change. Teoksessa I. Shawn, K. Briar-Lawson, J. Orme & R. Ruckdeschel (toim) The SAGE Handbook of Social Work Research. London: SAGE. (98- 111).
- Pehkonen, L. 2013. Saako työntekijäkansalaista sivistää? Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen. (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudamus.(31-46).
- Pekkarinen, E. & Tapola-Haapala, M. 2009. Kriittinen realismi sosiaalityössä - Tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus. (183-205).
- Perttula, R. 2015. Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto: Väitöskirja.
- Peräkylä, A. 1997. Reliability and Validity in Research Based on Tapes and Transcripts. Teoksessa D. Silverman (toim.) Qualitative Research. Theory, Method and Practice. London: SAGE (201-219).
- Pohjola, A. 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa A. Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino. (53-67).
- Pohjola, A. 2007. Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa K. Vesterinen (toim.) Kiitos kysymyksestä. Rovaniemi: Pohjois-Suomen osaamiskeskus. (6-18).
- Pohjola, A. 2015. Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö - Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. United Press. (16-36).
- Pyykkönen, J., Myrskylä, P., Haavisto, I., Hiilamo, H. & Nord, U. 2017. Kadonneet työmiehet. Suomessa 79 000 miestä ei tee tai aina edes hae töitä – mitä heille tapahtui. EVA-analyysi no. 54.
- Raffass, T. 2017. Demanding Activation. Journal of Social Policy vol. 46, Issue 2. (349-365).

- Raunio, K. 2002. Manegerismi – Haaste sosiaalityön autonomiselle asiantuntijuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (2002):6. (600-603).
- Raunio, K. 2004. *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, K. 2011. Sosiaalityön etiikka näyttöön perustuvan käytännön haasteena. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Juva: PS-Kustannus. (117-138).
- Rimpelä, M., Luopa, P., Räsänen, M. & Jokela, J. 2006. Nuorten hyvinvointi 1996-2005 - Eriytyvätkö hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin kehityssuunnat? Teoksessa M. Kautto (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Helsinki: Stakes. (57-75).
- Rinne, R. 2003. Uusliberaali ajattelutapa on pesiytynyt suomalaiseenkin koulutuspolitiikkaan. *Aikuiskasvatus* 23. (152-157).
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino (9-36).
- Sayer, A. 2000. *Realism and Social Sciece*. London: SAGE Publications.
- Sinkkonen, M. & Laulainen, S. 2010. Sosiaalialan johtajien kohtaamat eettiset ristiriidat. *Janus* 18 (3) 2010. (225-242).
- Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Joensuu: Korpiljyvä Oy.
- Simola, H. 2015. *Koulutusihmeen paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Sirkka, K. 2015. Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö - Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. United Press. (118-135).
- Sivenius, A. & Hilpelä, J. Haastaako postmodernin hurma “sivistysopettajan” idean? *Kasvatus* 4/2013. (438-441).
- Strauss, A. & Corbin, J. 1998. *Grouded Theory Methodology*. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (toim.) *Strategies of Qualitative Inquiry*. London: SAGE. (158-183).
- Tapola-Haapala, M. 2011. Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Turner, B. 2001. The Erosion of Citizenship. *British Journal of Sociology* 52 no. 2. (189-209).
- Uggerhøj, L. 2014. The Powerful Meeting between Social Workers and Service Users: Needs, Barriers and Possibilities in Participation Processes in Agency Settings. Teoksessa A-L Matthies & L. Uggerhøj (toim) *Participation, Marginalization and Welfare Services*. Surrey: Ashgate Publishing Limited. (201-2017).
- Vaarama, M, Moisio, P. & Karvonen, S. *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vanttaja, M. 2005. Koulutuksesta ja työstä karsiutuneiden nuorten kotitaustan ja myöhempien elämänvaiheiden tarkastelua. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 2005 4. (411-416).
- Vuorela, M. 2008. Lannistamisesta kannustamiseen. Työtä haluaville mahdollisuuksia työllistymiseen. Teoksessa T. Hirvilammi & M. Laatu (toim) *Toinen vääräyyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista*. Vammala: Vammalan kirjapaino. (41-56).
- Välimaa, O. 2010. Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentumisen haastattelupuheessa. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Ylistö, S. 2015: Miksi työnhaku ei kiinnosta? Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhaluuttomuudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus* 13 (2) 2015. (112-126).
- Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. (YKS) Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.
- Helsingin Sanomat 1.10.2016 A5.

Liite 1 Haastattelurunko

Haastattelurunko pro gradu tutkimukseen

Taustaa:

Millainen on koulutustaustasi?

Kuinka kauan olet tehnyt sosiaalityötä? Kuinka kauan olet tehnyt aikuissosiaalityötä?

Kuvaile sosiaalityötä nuorten kanssa työskenneltäessä?

Millaisena näet sosiaalityön autonomian?

Nuorten kanssa työskenneltäessä:

Mitkä tekijät ovat mielestäsi ratkaisevia ammatillisen koulutuksen suorittaneen nuoren työllistymisessä / Millaiset tekijät vaikeuttavat ammatillisen koulutuksen suorittanutta nuorta työllistymistä?

Millaisena näet sosiaalityön mahdollisuudet auttaa nuorta kiinnittymään työelämään?

Millaisia kohtaloita/ mahdollisuuksia / kehitystarinoita mielestäsi nuorilla on, jos kiinnittyminen työelämään ei onnistu? Miten heitä tulisi silloin tukea?

Mitkä asiat tulisi muuttua sosiaalipoliittisesti, jotta nuorten osallisuus lisääntyisi?

Miten sosiaalityön itsensä tulisi kehittyä tai muuttua jotta se voisi auttaa nuoria kokemaan osallisuutta?

Millainen on mielestäsi sosiaalityön asiantuntijuus nuorten kanssa työskenneltäessä? Miten se ilmenee/paikantuu?

Liite 2 Saatekirje

Arvoisa vastaanottaja,

Teen sosiaalityön maisteriopintoihin kuuluvaa pro gradu tutkimusta Kokkolan yliopistokeskus Chydeniaan. Tutkimukseni ohjaaja on YTT Rauno Perttula.

Tutkimuksessa tarkastelen ilmiötä, jossa osa ammatillisen koulutuksen suorittaneista nuorista uhkaa jäädä paitsi työntekijäkansalaisuudesta. Näitä nuoria pyritään tukemaan eri viranomaisten toimesta mm. aikuissosiaalityössä. Tarkastelen tutkimuksessa keitä nämä nuoret ovat ja millainen on sosiaalityön asiantuntijuus ja autonomia näiden nuorten kanssa työskenneltäessä. Tutkimuksen tieteenfilosofia pohjautuu kriittiseen realismiin ja se on luonteeltaan teoreettinen. Tutkimuksen empiria muodostuu aikuissosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista. Tavoitteena on paikantaa sosiaalityön asiantuntijuutta nuorten kanssa työskenneltäessä ja teorioida ilmiötä.

Haastattelut äänitetään ja litteroidaan. Käytän saamaani materiaalia luottamuksellisesti ja ainoastaan tutkimusta varten.

Lisätietoja tutkimuksesta saat minulta tai ohjaajaltani YTT Rauno Perttulalta (puh: 044-2634428)

Toivon, että haluat osallistua haastatteluun.

Terveisin

Riikka Puisto puh: 050-3717385

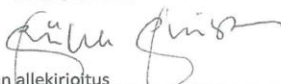
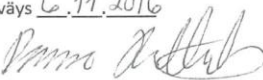

Liite 3 Tutkimuslupa

Tutkimuslupapäätös

1 (2)

ALLEKIRJOITUKSET	<p>Päiväys <u>1.11.2016</u></p> <p> Hakijan allekirjoitus</p> <p>Päiväys <u>6.11.2016</u></p> <p> Ohjaavan opettajan allekirjoitus</p>
PÄÄTÖS	<p>☒ Myönnän tutkimusluvan ☐ Myönnän luvan salassa pidettävän aineiston käyttöön tutkimukseen liittyen</p> <p>Voimassaolo <u>1.12.2016-31.3.2017</u></p> <p>☐ En myönnä tutkimuslupaa Perustelu:</p> <p>Päiväys <u>18.1.2017</u></p> <p> Luvan myöntäjän allekirjoitus ja nimen selvennös <u>SRS. PALVOLU PÄÄTÖKSEN</u></p>
JAKELU	<p>Päätöksen jakelu sähköisesti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakija(t) • Eksoten kirjaamo (kirjaamo@eksote.fi)
MUUTOKSENHAKU	<p>Tähän päätökseen voi hakea muutosta. Ohje liitteenä.</p>

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden
Kirjaamo
Valto Käkelän katu 3
53130 Lappeenranta

Vaihde 05 352 000
Faksi 05 352 7800
etunimi.sukunimi@eksote.fi
www.eksote.fi

Y-tunnus 0725937-3